

Delineation of the Scientific Structure of Doctoral Theses and Research Projects of the Activists of the Science Institution

Mojgan Khoshnam ¹, and Zeinab Jozi ²

1. Corresponding author, Department of Theoretical Studies of Science, Technology and Innovation, the Center for Scientific Policy Research, Tehran, Iran. E-mail: m.khoshnam.p85@gmail.com
2. Department of Knowledge and Information Science, Faculty of Educational sciences and psychology, Shahid Chamran University of Ahvaz, Ahvaz, Iran. E-mail: z-jozi@stu.scu.ac.ir

Article Info

Article type:

Research Article

Article history:

Received 28 July 2023

Received in revised form 26 September 2023

Accepted 14 December 2024

Published online 24 December 2023

Keywords:

doctoral dissertation,
research project,
thematic orientation,
the field of social
responsibility,

ABSTRACT

Objective: Paying attention to local and regional issues and conducting research in alignment with these challenges is one of the most important principles for progress and development in a country. Therefore, the aim of the current research is to analyze the local and regional issues and challenges in the research outputs and doctoral dissertations of scientific institutions in Iran.

Method: The current research is an applied study with a quantitative-qualitative approach, conducted using scientometric techniques and thematic analysis. The research community includes doctoral theses and research projects from Shiraz, Yazd, and Ilam universities. The data collection method involved sending requests to the respective universities in these three public universities and compiling information related to research projects and doctoral dissertations. Data was gathered by reviewing the doctoral dissertations and research projects of the mentioned universities, and relevant information was organized using Excel and RavaRmatrix software. Descriptive statistics were employed for data analysis. Additionally, UciNet, Pajak, and VOSviewer software were used to create scientific maps.

Results: The number of research projects and doctoral dissertations addressing local and regional issues in the three studied universities is very low. However, based on the challenges mentioned in the documents above, it was found that the universities paid insufficient attention to local and regional issues in their research for various reasons. Undoubtedly, the country's development relies on solving local and regional challenges.

Conclusions: Emphasizing local and regional issues is a key factor for economic dynamism, maintaining ideals, achieving endogenous development, and contributing to the country's prosperity. This necessitates proper planning and increased attention in upstream documents.

Cite this article: Khoshnam, M., & Jozi, Z. (2023). Delineation of the scientific structure of doctoral theses and research projects of the activists of the science institution. *Academic Librarianship and Information Research*, 57 (4), 65-88. <http://doi.org/10.22059/jlib.2024.373880.1731>

© The Author(s).

DOI: <http://doi.org/10.22059/jlib.2024.373880.1731>

Publisher: University of Tehran.

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

In the modern knowledge-based economy, a university can be defined as ‘an engine of progress, a beacon of enlightenment, and a forward-looking intellectual pillar. Simultaneously, it serves as a factory for preparing, shaping, and qualifying successive generations. Additionally, universities are institutions responsible for solving societal problems through creative interaction and objective understanding (El Din, 1997). To face challenges and seize opportunities, universities must adapt their shape and structure. Beyond being providers of educational and research services, universities also contribute to the identity of responsible citizens within their country. To fulfill this role, universities should embrace social responsibility by designing and planning curricula, conducting research, and aligning these efforts with their mission, vision, and strategies.

Addressing local and regional issues and conducting research in accordance with these challenges is considered one of the most important principles for progress and development in a country. As social organizations, universities are among the most effective institutions that contribute significantly to the socio-economic growth of their region and the overall economy of countries. Universities play a crucial role in directly solving societal problems by generating new knowledge and producing skilled human resources tailored to the region’s needs. From this perspective, universities serve as preparatory factories, centers for knowledge transfer and information exchange, catalysts for creativity and innovation, and drivers of human resource development, ultimately guiding societies toward excellence. Universities achieve this by undertaking projects, engaging directly with local companies and industries, providing expert advice, encouraging entrepreneurship, and organizing training courses. Beyond economic growth, these efforts also address employment challenges and improve the livelihoods of low-income groups, fostering sustainable development and nurturing a knowledge-based economy. Therefore, the current research aims to analyze local and regional issues and challenges reflected in the research outputs of scientific institutions in Iran.

Method

The current research is an applied study with a quantitative-qualitative approach, conducted using scientometric techniques and thematic analysis. The research community includes doctoral dissertations and research projects from Shiraz, Yazd, and Ilam universities in the period of 2011-2022. The data collection method involved sending requests to the respective universities in these three public universities and compiling information related to research

projects and doctoral dissertations. Data was gathered by reviewing the doctoral dissertations and research projects of the mentioned universities, and relevant information was organized using Excel and RavaRmatrix software. Descriptive statistics were employed for data analysis. Additionally, UciNet, Pajak, and VOSviewer software were used to create scientific maps. In this research, to identify the challenges and issues in Fars, Yazd, and Ilam provinces, as well as to measure the level of attention each university gives to its local and regional concerns, we conducted content analysis of upstream documents related to each province. This analysis aims to determine the extent of attention devoted to these issues and challenges in the dissertations and research projects of each university.

Results

In terms of thesis writing, Shiraz University with 38, Yazd University with 28 and Ilam University with 6 theses were active in the field of social responsibility. However, in terms of conducting research projects, Ilam University has implemented 8 research projects, Yazd University has implemented 4 research projects, and Shiraz University has implemented 3 projects. The co-authorship network of top researchers also shows that in Shiraz University "Gholamhossein Zamani" and "Korush Rezaei Moghadam" each with 34 scientific and research productions, and in Yazd University "Mohammad Hassan Mokhtari" with 14 scientific and research productions and "Ali Talebi" and "Farhad Dehghani" each with 10 scientific and research productions and were recognized as supervisors and top advisors in doctoral dissertations and university professors in research projects with local and regional issues and challenges. However, in the co-authorship network of researchers of Ilam University, each researcher has collaborated in only one scientific production, and the co-authorship network in this university is not the main reflection of the co-authorship of researchers in this field. In addition, in the co-occurrence map, words of drought node were the most frequent in the thematic map of three provinces.

Conclusions

The number of research projects and doctoral dissertations addressing local and regional issues in the three studied universities is very low. However, based on the challenges mentioned in the documents above, it was found that the universities paid insufficient attention to local and regional issues in their research for various reasons. Undoubtedly, the country's development relies on solving local and regional challenges.

Based on the results obtained from the topics extracted from the subject clusters of each university, it was also found that the issues and topics that exist for the three universities are very close to each other and social and cultural issues, environment, economy and industry, agriculture and animal husbandry, Education was the common theme between the three

universities. However, based on the results, although some research projects and doctoral theses are dedicated to the issues and challenges of the regions of the studied universities, but according to the challenges obtained from the upstream documents related to each province, this low level of attention to the issues and challenges shows Universities are not paying attention to the role of social responsibility. Undoubtedly, the development of the country depends on solving local and regional issues and challenges. In fact, paying attention to local and regional issues is one of the factors of economic dynamism, achieving endogenous development and one of the accelerating factors of the country's progress, which requires proper planning and more attention in upstream documents and policies in the field of higher education in order to evolve into a new role of universities in the country. In this regard, it is necessary for universities to go beyond their current role of traditional research commercialization and to institutionalize the role of responsibility in order to serve their regional Economic-social growth.

ترسیم ساختار علمی رساله‌های دکتری و طرح‌های پژوهشی کنشگران نهاد علم

مژگان خوشنام^۱ | زینب جوزی^۲

۱. نویسنده مسئول، استادیار، گروه پژوهشی مطالعات نظری علم، فناوری و نوآوری، مرکز تحقیقات سیاست‌های علمی کشور، تهران، ایران. رایانامه: m.khosnam.p85@gmail.com
۲. دانشجوی دکتری، گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه شهید چمران اهواز، اهواز، ایران. رایانامه: z-jozi@stu.scu.ac.ir

اطلاعات مقاله	چکیده
نوع مقاله: مقاله پژوهشی	هدف: پرداختن به مسائل محلی و منطقه‌ای و انجام تحقیقات متناسب با این مسائل از مهمترین اصول برای پیشرفت و توسعه در یک کشور محسوب می‌شود. بنابراین هدف پژوهش حاضر، تحلیل مسائل و چالش‌های محلی و منطقه‌ای در بروندادهای پژوهشی نهاد علم در ایران است.
تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۵/۰۶	روش پژوهش: پژوهش حاضر پژوهشی کاربردی با رویکرد کمی - کیفی است که با استفاده از تکنیک‌های علم‌سنجی و تحلیل مضمون انجام شده است. جامعه پژوهش شامل رساله‌های دکتری و طرح‌های پژوهشی دانشگاه‌های شیراز، یزد و ایلام است. داده‌ها از طریق مرور رساله‌های دکتری و طرح‌های پژوهشی سه دانشگاه مذکور در بازه سال‌های ۱۳۹۰-۱۴۰۰ و گردآوری اطلاعات مرتبط در نرم‌افزار اکسل و روارماتریس و تجزیه و تحلیل آنها با کمک آمار توصیفی انجام شد. همچنین جهت ترسیم نقشه‌های علمی از نرم‌افزار یوسی.آی.نت، پاژک و وی.ا.اس ویور استفاده شد.
تاریخ بازنگری: ۱۴۰۲/۰۷/۰۴	یافته‌ها: از نظر نگارش پایان‌نامه دانشگاه شیراز با ۳۸، دانشگاه یزد با ۲۸ و دانشگاه ایلام با ۶ پایان‌نامه در زمینه مسئولیت‌پذیری اجتماعی فعالیت داشتند. اما از نظر انجام طرح تحقیقاتی دانشگاه ایلام در جایگاه بالاتری بود. گره خشکسالی در نقشه موضوعی سه استان بیشترین فراوانی را داشت. تحلیل خوشه‌های موضوعی نیز نشان داد ساختار فکری دانش در زمینه مورد بررسی در دانشگاه شیراز در چهار خوشه، دانشگاه یزد ۶ خوشه و دانشگاه ایلام به دلیل تعداد کم رساله واژه‌های تشکیل‌دهنده بازتاب اصلی از هم‌رخدادی واژگان حوزه مورد پژوهش نیست.
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۹/۲۳	نتیجه‌گیری میزان طرح‌های تحقیقاتی و رساله‌های دکتری اجرا شده در مورد مسائل محلی و منطقه‌ای در سه دانشگاه مورد مطالعه کم است؛ اما روند رو به رشدی را در طی سال‌های بررسی نشان می‌دهد. اما براساس چالش‌های ذکر شده در اسناد بالادستی مشخص شد که دانشگاه‌ها به دلایل مختلف در پژوهش‌های خود به مسائل محلی و منطقه‌ای توجه کمتری داشته‌اند. بی‌شک توسعه کشور در ابعاد مختلف در گرو توجه به رفع مسائل و چالش‌های محلی و منطقه‌ای است. در واقع توجه به مسائل محلی و منطقه‌ای یکی از عوامل پویایی اقتصادی، دستیابی به توسعه درون‌زا و از عوامل شتاب‌دهنده پیشرفت کشور است، که نیازمند برنامه‌ریزی صحیح و توجه بیش از پیش در اسناد بالادستی و سیاست‌گذاری‌های حوزه آموزش عالی است.
تاریخ انتشار: ۱۴۰۲/۱۰/۰۳	کلیدواژه‌ها: رساله دکتری، طرح پژوهشی، گرایش موضوعی، حوزه مسئولیت‌پذیری اجتماعی، حوزه بومی و منطقه‌ای

استناد: خوشنام، مژگان؛ و جوزی، زینب (۱۴۰۲). تحلیل شبکه پژوهشگران در پژوهش‌های منطقه‌ای و بومی در رساله‌های دکتری و طرح‌های پژوهشی کنشگران

نهاد علم در ایران. تحقیقات کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاهی، ۵۴ (۴)، ۸۸-۶۵.

<http://doi.org/10.22059/jlib.2024.373880.1731>

© نویسندگان.

ناشر: دانشگاه تهران.

مقدمه

امروزه در همه کشورهای جهان، توسعه اقتصادی پایدار با چالش‌های تحمیل شده توسط توسعه مدرن ناشی از جهانی شدن و رقابت شدید مواجه است. در نتیجه، توسعه اقتصادی در حال حاضر نیازمند خلاقیت و نوآوری، افزایش رقابت‌پذیری برای صنایع پیشرفته، افزایش کارایی و مدیریت ریسک برای سرمایه‌گذاری، و نیروی انسانی با مهارت بالا است. اینجاست که نقش دانشگاه‌ها به‌عنوان یک منبع مهم با دارایی‌های انسانی و مؤسسات تحقیقاتی خود که قادر به تولید دانش، خلاقیت و نوآوری توسط پژوهشگران، مراکز تحقیقاتی و بخش‌های علمی هستند، مطرح می‌شود (الیوبی و همکاران^۱، ۲۰۲۱). ما هم اکنون در عصر اطلاعات و دانش قرار داریم که بسیاری از مسائل بر تحقیقات علمی، خلاقیت و نوآوری و تولید علمی استوار است. در این میان دانشگاه‌ها از دهه ۱۹۹۰ به عنوان بازیگران مهم در اقتصاد دانش امروزی تعریف شده‌اند (بنورث، چارلز و مدنی‌پور^۲، ۲۰۱۰)، که به دلیل تولید دانش، به منبع اقتصاد دانش بنیان قرن تبدیل شده‌اند. چرا که دانشگاه‌ها می‌توانند با تولید دانش جدید و آموزش نیروی کار به طور مستقیم بر توسعه یک منطقه تأثیر بگذارند (بن ورت و نث^۳، ۲۰۱۸).

در اقتصاد مبتنی بر دانش مدرن، دانشگاه را می‌توان به عنوان «موتور پیشرفت، چراغ راه روشنگری و رکن فکری آینده‌نگر» تعریف کرد. در عین حال، کارخانه‌ای برای آماده‌سازی، شکل‌گیری و واجد شرایط ساختن نسل‌های متوالی و نهادی است که حل مشکلات جامعه، تعامل خلاقانه و درک عینی این مشکلات را بر عهده دارد (ای‌دین^۴، ۱۹۹۷). دانشگاه‌ها باید برای روبرویی با چالش‌ها و فرصت‌ها، شکل و ساختار خود را تغییر دهند. دانشگاه‌ها صرفاً فراهم‌کنندگان خدمات آموزشی و پژوهشی نیستند بلکه شکل‌دهنده هویت افراد مسئولیت‌پذیر نسبت به کشور خود نیز هستند. به این منظور دانشگاه‌ها باید بتوانند به مسئولیت اجتماعی خود با طراحی و برنامه‌ریزی درسی، پژوهش‌ها و همچنین ترکیب آن با مأموریت، چشم‌انداز و استراتژی‌هایی که دارند، پایبند باشند. در این راستا مسئولیت اجتماعی به موضوع محوری بحث‌های تاثیرگذار در مراکز آموزش عالی در قرن بیست و یکم تبدیل شده است (شفائی یامجلو، ۱۳۹۵). مسئولیت اجتماعی دانشگاه که از آن، به‌عنوان نسل چهارم دانشگاه‌ها یاد می‌شود، ظرفیتی است که آنها را قادر می‌سازد کنش‌های ارتباطی خود را با حوزه عمومی و اجتماعات محلی و سازمان‌های مردم‌نهاد ارتقا بخشد (والیس^۵، ۲۰۱۴)، تجارب جهانی نیز نشان می‌دهد بخش مهمی از ضریب امنیت جامعه، پاسخگویی اجتماعی، کاهش هزینه‌های دولتی، رفع تعارضات اجتماعی، و مبارزه با فقر در گرو توجه به مسئولیت اجتماعی دانشگاه است (هولیستر^۶، ۲۰۱۷، زمندی و همکاران، ۱۴۰۱). از نظر کوتز و همکاران^۷ (۲۰۱۵) مسئولیت اجتماعی در دانشگاه نسل چهارم به معنی آموزش و پژوهش، تحقیق و توسعه و نوآوری، استفاده از دانش و توسعه اقتصادی فعالانه، و کمک به توسعه اقتصاد محلی، است. اعتقاد بر این است که دانشگاه‌ها می‌توانند با همکاری سازمان‌های داخلی و بین‌المللی و از طریق توسعه سرمایه‌های انسانی به تاثیر سازنده خود بر جامعه بیفزایند. از این رو دانشگاه‌ها و جوامع محلی می‌توانند از مشارکت مؤثر متقابل، افزایش درک متقابل، اشتراک امکانات و دانش، شناسایی منابع جدید، و کمک به توسعه محلی پایدار بهره‌مند شوند (سوارز فیلهو و باردن^۸، ۲۰۲۱). در واقع دانشگاه‌های نسل چهارم موتور محرکه اقتصاد محلی هستند که بواسطه گره زدن اقتصاد با دانش و علم روز از طریق ارزش آفرینی به دانش و توسعه کارآفرینی اجتماعی، باعث ارتقای صنایع محلی شده و با سوق دادن پژوهش‌های کاربردی و علمی، خوشه‌های صنعتی در اجتماع را رونق می‌بخشند. به عبارت دیگر می‌توان مهمترین عامل توسعه اقتصاد منطقه‌ای را خروجی‌های دانشگاه نسل چهارم دانست (یدالهی و همکاران، ۱۴۰۰). در حوزه مسئولیت‌پذیری اجتماعی دانشگاه‌ها، بررسی تحقیقات بر مبنای چالش‌ها و مسائل محلی و منطقه‌ای در پژوهش‌های دانشگاه‌ها نیاز به پژوهش علمی دارد. به عبارت دیگر، میزانی که دانشگاه‌ها گرایش به انجام تحقیقات در راستای

1 Al-Youbi & et al.

2 Benneworth, Charles & Madanipour

3 Benneworth & Nieth,

4 El Din

5 Vallaey

6 Hollister

7 KOTOSZ

8 Soares Filho, & Barden

بررسی و آسیب شناسی مسائل بومی و ارائه راهکارهایی جهت حل این مسائل داشته‌اند، حائز اهمیت است. دانشگاه‌ها می‌توانند بخش اعظمی از مشکلات کشور را از طریق انجام پژوهش‌های کاربردی از جمله طرح‌های پژوهشی و رساله‌های دانشجویی با تمرکز بر مسائل و چالش‌های محلی و منطقه‌ای تحلیل، تشریح و آسیب‌شناسی کرده و در نهایت راهکارهای تخصصی را به سیاست‌گذاران و تصمیم‌گیران بخش‌های مختلف ارائه کنند. اما با وجود اهمیت مبحث مسئولیت‌اجتماعی دانشگاه‌ها در سطح گسترده جهانی، در نظام دانشگاهی ایران طی دهه‌های اخیر به دلیل پاسخگو نبودن به نیازهای جامعه و عدم توجه کافی به مسئولیت اجتماعی، توانمندی دانشگاه‌ها را برای هر نوع تحول درونی و تغییرات اثربخش محیطی ناچیز کرده است (مهدی و شفیعی، ۱۳۹۸). این عدم توجه به نقش جدید دانشگاه‌ها بی‌شک تاثیر بسیاری در نابرابری اقتصادی در مناطق مختلف کشور داشته است. تا جایی که با وجود تاکید مطالعات بر نقش دانشگاه‌ها و مسئولیت‌پذیری آنها برای حل مسائل و چالش‌ها و دستیابی به رشد اقتصادی، هنوز شاهد نابرابری اقتصادی و رشد نامتوازن منطقه‌ای در کشور هستیم (باصری، ۱۴۰۲).

با توجه به نقش دانشگاه‌ها در قبال جامعه، هاورروث^۱ (۱۹۹۹) تاکید می‌کند وظیفه این سازمان‌هاست که در جهت کاهش نابرابری‌های اجتماعی و اقتصادی از طریق انجام فعالیت‌های پژوهشی و پروژه‌ها، برنامه‌ها و سایر ابتکارات علمی در جامعه تلاش کنند. از این رو لازم است ابعاد مختلف چنین فعالیت‌های پژوهشی از لحاظ حوزه‌های موضوعی، مشارکت پژوهشگران و دیداری‌سازی ساختار فکری دانش نهفته، مورد تحلیل دقیق قرار گیرد. ترسیم ساختار علم در حوزه‌های مختلف سال‌هاست که مورد توجه پژوهشگران علم‌سنجی بوده است. نتایج تجزیه و تحلیل مطالعات علم‌سنجی می‌تواند به عنوان ابزاری مناسب برای پژوهشگران سایر حوزه‌ها نیز مورد استفاده قرار گیرد. بنابراین آگاهی از جایگاه علمی دانشگاه‌ها در نگارش رساله‌های دانشجویی و طرح‌های پژوهشی مبتنی بر مشکلات و چالش‌های محلی و منطقه‌ای می‌تواند به اندیشمندان علوم مختلف کشور در شناخت آثار مهم و تأثیرگذار و نیز آگاهی از روند طرح موضوع و پیدایش مضامین جدید کمک کند. همچنین سیاست‌گذاران و تصمیم‌گیران با تکیه بر تحقیقات علمی برآمده از دانشگاه‌ها، راهکارهای دقیق‌تری برای حل مسائل و مشکلات کشور در اختیار دارند. کارشناسان علم‌سنجی بر این باورند که می‌توان با ترسیم ساختار علمی یک حوزه موضوعی به ارتباط بین آثار مختلف پی‌برد و همچنین روند رشد و گرایش فکری تولید حوزه موضوعی را روشن نمود. بنابراین، پژوهش حاضر در پی پاسخ به این پرسش است که وضعیت نگارش برون‌دادهای پژوهشی دانشگاه‌های کشور (طرح‌های پژوهشی و رساله‌های دکتری) مبتنی بر مسائل محلی و منطقه‌ای چگونه است؟ و ساختار فکری کنونی پژوهش‌های (طرح‌های پژوهشی و رساله‌های دکتری) محلی و منطقه‌ای در حوزه مسئولیت اجتماعی دانشگاه‌ها در ایران به چه سمت و سویی در حرکت است؟

ادبیات موضوع و پیشینه پژوهش

۱. مطالعات داخلی

مطابق با بررسی انجام شده، تاکنون در ایران پژوهشی که مشخصاً به بررسی رساله‌های دانشجویی و طرح‌های پژوهشی انجام شده در دانشگاه‌ها در خصوص مسائل و چالش‌های بومی و منطقه‌ای با استفاده از تکنیک‌های علم‌سنجی نپرداخته است. در ادامه پژوهش‌های داخلی که مسئولیت اجتماعی دانشگاه و نقش آن به طور خاص در توسعه بومی و منطقه‌ای را با استفاده از روش‌های مختلف در میدان‌های گوناگون مورد بررسی قرار داده‌اند مرور می‌شوند.

برادران حقیر، نورشاهی و روشن (۱۳۹۸) از طریق مفهوم‌سازی مسئولیت اجتماعی دانشگاه در ایران و رعایت ملاحظات بر اساس اولویت نیاز و شرایط در سطح محلی و ملی، دریافته‌اند که مفهوم نهادی مسئولیت اجتماعی دانشگاه هنوز در ایران ظهوری ندارد؛ به عبارت دیگر، دانشگاه‌های ایرانی در طیف توسعه دانشگاه مدنی در مواردی در دوره جنینی و در نمونه‌هایی در حال ورود به مرحله پایداری قرار دارند، چراکه اهتمام دانشگاه‌ها هنوز بر آموزش و پژوهش به شیوه سنتی است، استراتژی مشخصی برای مسئولیت اجتماعی وجود ندارد یا به فعالیت فردی بستگی دارد که گاه به کشمکش نهاد و فرد منتهی می‌شود. مهدی و شفیعی

¹ Hawerth

(۱۳۹۸) در پژوهشی که به بررسی نقش دانشگاه‌ها و موسسات آموزش عالی در فرایند جهانی شدن و توسعه ملی، منطقه‌ای و محلی پرداختند، نشان دادند که دانشگاه‌های نسل چهارم فراتر از آموزش، پژوهش و کارآفرینی، عمل نموده و به مثابه ایجادکننده و فرصت‌ساز توسعه محلی و منطقه‌ای هستند. از این دانشگاه‌ها انتظار می‌رود که علاوه بر تحول درونی منطبق با شرایط محیطی، زمینه تحول محیط پیرامون خود را نیز خلق کنند.

دولتی و همکاران (۱۳۹۹) با شناسایی راهبردهای مشارکت اجتماعی دانشگاه‌ها با جوامع محلی در استان سمنان و دانشگاه سمنان عواملی مانند (تدوین چشم‌انداز دانشگاهی با توجه به نیاز جامعه محلی، برگزاری کارگاه‌ها و کنفرانس‌های علمی، قراردادهای مشترک پژوهشی، نیروی انسانی بومی، نهادینه کردن مشارکت منطقه‌ای، ایجاد انجمن‌ها و شرکت‌های غیردولتی در جامعه، جهت‌دهی آموزش و پژوهش به سمت حل مشکلات و رفع نیازهای واقعی استان، نظارت بر انجام فعالیت‌های پژوهشی، انجام مطالعات جامع در زمینه پتانسیل‌های معدنی، تشکیل کارگاه‌ها برای کشاورزان، رصد اشتغال فارغ‌التحصیلان و عوامل دیگر) را از عوامل راهبردی مشارکت اجتماعی دانشگاه عنوان کردند. یدالهی ده‌چشمه، رجائی پور و سیادت (۱۴۰۰) در پژوهشی با رویکرد توصیفی-تحلیلی به بررسی نقش دانشگاه نسل چهارم (دانشگاه اجتماعی) در توسعه منطقه‌ای پرداخته و دریافتند که دانشگاه نسل چهارم در سه حوزه فرهنگی-اجتماعی، اقتصادی و زیست محیطی زمینه توسعه منطقه‌ای را فراهم خواهد آورد. در حوزه فرهنگی و اجتماعی از طریق توسعه اجتماعی، اشاعه ارزش‌ها و هویت منطقه‌ای، توسعه تفکر مردم سالاری، امیدآفرینی اجتماعی و مشارکت در تمدن‌سازی و ایجاد تعهد مدنی در توسعه منطقه نقش دارد. در حوزه اقتصادی از طریق ایجاد اقتصاد مبتنی بر دانش، دانشگاه نسل چهارم محرک اقتصاد مولد و پایدار منطقه‌ای بوده و از طریق توسعه کارآفرینی اجتماعی و خروجی‌های حرفه‌ای و ماهر در توسعه منطقه‌ای تأثیرگذار است و در نهایت در حوزه زیست محیطی از طریق توسعه فرهنگ حفاظت از محیط زیست، دانش‌افزایی زیست محیطی و توسعه فناوری‌های زیست محیطی، باعث توسعه منطقه‌ای می‌شود.

۲. مطالعات خارجی

مهندس و همکاران (۲۰۲۴) با هدف تبیین مسئولیت اجتماعی دانشگاه‌ها در برزیل با تمرکز بر یک مطالعه کتاب‌سنجی نشان دادند که ۲۴ پایان‌نامه در پایگاه داده مورد بررسی وجود دارد که اکثر آنها در دانشگاه‌های منطقه شمال شرق دفاع شده‌اند. موضوعاتی که اغلب مورد بحث قرار می‌گیرد شامل فعالیت‌های توسعه یافته توسط مؤسسات آموزش عالی در زمینه مسئولیت اجتماعی و همچنین تأکید بر فعالیت‌های ترویجی است. خلأ کشف شده در طول تحقیق، تعداد کم تولیدات در این زمینه در منطقه شمال بود. سوارز فیلهو و باردن (۲۰۲۱) در پژوهشی با هدف تحلیل شاخص‌های مطالعات پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها در زمینه مسئولیت اجتماعی دانشگاه با استفاده از تکنیک کتاب‌سنجی در برنامه‌های تحصیلات تکمیلی دریافتند که تولید پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها در زمینه مسئولیت اجتماعی بسیار کم است و بیشتر مطالعات در منطقه جنوب کشور برزیل متمرکز هستند. با توجه به نتایج علارغم اینکه موضوع مسئولیت اجتماعی به عنوان یک استراتژی برای بهبود عملکرد سازمان و مشارکت با جامعه محلی معرفی شده است چندان توجهی به آن نشده است. فوزی و همکاران^۱ (۲۰۲۳) در پژوهشی با هدف بررسی مسئولیت اجتماعی دانشگاه با استفاده از رویکرد کمی شناخته شده در تحلیل کتاب‌سنجی و هم‌رخدادی واژگان برای پیش‌بینی روندهای آینده این حوزه مشخص کردند که موضوعات به سمت تأثیر مسئولیت اجتماعی در مؤسسات آموزش عالی متمرکز شده‌اند و مسئولیت اجتماعی برای مؤسسات آموزش عالی برای دستیابی به برتری در محیط تجاری امروزی مهم است. در نتیجه مسئولیت اجتماعی دانشگاه می‌تواند با ایجاد شهرت خوب و تعامل با جامعه گسترده‌تر، در سطح محلی و بین‌المللی، مؤسسات آموزش عالی را به مؤسسات مشهور جهانی تبدیل کند.

اورروناگا-پاستور و همکاران^۲ (۲۰۲۳) با ارزیابی تولید علمی در زمینه مسئولیت اجتماعی دانشگاه (USR) از مؤسسات در آمریکای لاتین و کارائیب، دریافتند که میانگین نرخ رشد سالانه تولیدات علمی تنها ۲.۷٪ است. در مجموع ۴۳۹ نویسنده در نگارش تولیدات علمی مشارکت داشته‌اند. تحلیل هم‌رخدادی موضوعات نشان داد در سال‌های اخیر افزایش استفاده از اصطلاحات

¹ Fauzi & et al.

² Urrunaga-Pastor & et al.

مربوط به آموزش الکترونیکی، فناوری‌های اطلاعات و ارتباطات، آموزش مجازی، کووید-۱۹، اهداف توسعه پایدار از موضوعات مهم بوده‌اند. هرناندز و همکاران^۱ (۲۰۲۴) با بررسی توصیف وضعیت فعلی تولیدات علمی در زمینه مسئولیت اجتماعی دانشگاه در آمریکای لاتین با تکنیک کتاب‌سنجی، مشخص کردند که سال ۲۰۱۹ انتشارات روند رو به رشد داشته است و همکاری بین‌المللی بین نویسندگان بسیار بالا است. نتایج مطالعه آنها این امکان را فراهم می‌آورد که تولید علمی در زمینه مسئولیت اجتماعی دانشگاه با تعهدات اخلاقی و آموزش دانشجویان، توسعه پایدار و مسئولیت اجتماعی دانشگاه با رویکرد مدیریت آموزشی مرتبط باشد.

روش پژوهش

پژوهش حاضر از دسته مطالعات کاربردی با رویکرد کمی - کیفی است که با استفاده از تکنیک‌های علم‌سنجی و تحلیل مضمون انجام شده است. انعطاف‌پذیری روش تحلیل مضمون به این معنی است که انواع ویژگی‌ها را می‌توان به داده‌ها تعمیم داد (کمالی، ۱۳۹۷). تحلیل مضمون تکنیکی برای شناسایی و تجزیه و تحلیل الگوهای معنا در یک مجموعه داده است، که به محقق اجازه می‌دهد تا به روش‌های مختلف بر روی داده‌ها تمرکز کند. از طریق تکنیک تحلیل مضمون محقق می‌تواند به گزارش معنایی آشکار داده‌ها پرداخته و معنا، مفروضات و نظریه‌های پنهان کلمات، عبارات و جملات را استخراج نماید (براون و کلارک^۲، ۲۰۰۶). توصیف عمیق مسئولیت اجتماعی نهاد علم از بُعد پژوهشی و تناسب میان بروندادهای پژوهشی و مسائل بومی و منطقه‌ای در این بررسی مدنظر است. دانشگاه‌های مراکز استان‌های فارس (دانشگاه شیراز)، استان یزد (دانشگاه یزد) و استان ایلام (دانشگاه ایلام) و پژوهشکده‌ها و مراکز پژوهشی وابسته به این دانشگاه‌ها به عنوان نمونه پژوهش انتخاب شدند. محقق به دلیل محدودیت منابع و عدم امکان بررسی علمی تمام دانشگاه‌های کشور، مانند هر پژوهش دیگری ناگزیر به انجام فرایند نمونه‌گیری و محدود کردن تعداد دانشگاه‌های مورد پژوهش بوده است. برای انجام این کار می‌بایست معیاری وجود داشته باشد که در این مرحله، رتبه‌بندی دانشگاه‌های ایران در پایگاه استنادی علوم جهان اسلام (ISC) مبنا قرار گرفته است و سه دانشگاه در میان دانشگاه‌های برتر، متوسط و پایین انتخاب شده‌اند.

ذکر این نکته نیز حائز اهمیت است که نتایج بررسی این سه دانشگاه مانند هر پژوهش دیگری که با رویکرد کیفی انجام می‌شود قابلیت تعمیم به کل جامعه (تمام دانشگاه‌های کشور) را ندارد. اطلاعات مربوط به رساله‌های دکتری و طرح‌های پژوهشی اعضای هیئت علمی دانشگاه‌های منتخب که در بازه سال‌های ۱۳۹۰-۱۴۰۰ انجام شده بود جمع‌آوری شد. جهت تجزیه و تحلیل اطلاعات، از آمار توصیفی و نرم‌افزار اکسل استفاده شده است و همچنین جهت تهیه نقشه‌های موضوعی و همکاری علمی ابتدا با کمک نرم افزار راور پریمپ^۳ ماتریس هم‌واژگانی و همکاری علمی ایجاد شد. سپس با کمک نرم‌افزار یوس.آی.نت^۴ خروجی پازک تهیه و در نرم‌افزار وی.ا.اس ویور^۵ فراخوانی شد و سپس شبکه‌های همکاری علمی و هم‌واژگانی ترسیم شد. قابل ذکر است در این پژوهش به منظور شناسایی چالش‌ها و مسائل موجود در استان فارس، یزد و ایلام جهت سنجش میزان توجه هر دانشگاه نسبت به مسائل و چالش‌های محلی و منطقه‌ای، اسناد بالادستی مرتبط با هر استان تحلیل محتوا شده است^۶ که در جدول‌های (۷، ۸ و ۹) در پیوست مقاله قابل مشاهده هستند.

1 Hernández & et al.

2 Braun, & Clarke

3 Ravar premap

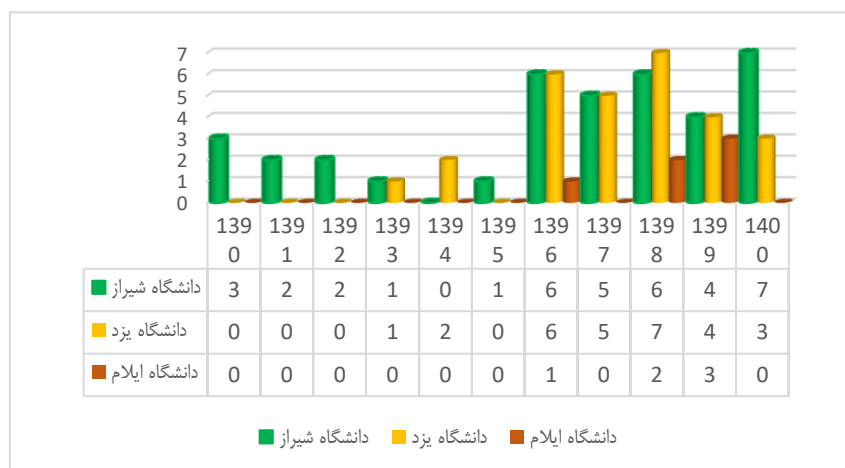
4 UCINET

5 VOSviewer

۶. اسناد استانی آمایش، اسناد مسئله‌شناسی راهبردی توسعه و سند شاخص‌های توسعه استان‌ها که سند سوم صرفاً برای استان ایلام موجود بود.

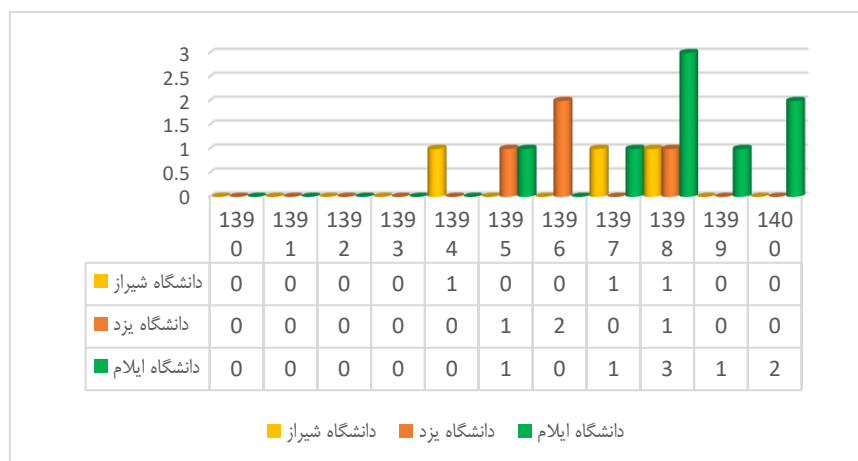
پاسخ به پرسش اول. تعداد و روند بروندهای پژوهشی نهاد علم در باب مسئولیت‌پذیری اجتماعی در سه دانشگاه شیراز، یزد و ایلام در بازه زمانی ۱۳۹۰ تا ۱۴۰۰ چگونه بوده است؟

براساس یافته‌های مربوط به روند رساله‌های دکتری مطابق با نمودار ۱، مشخص شد که دانشگاه شیراز در نگارش رساله‌های دکتری با ۳۷ مورد، و بعد از آن دانشگاه یزد با ۲۸ مورد و سپس دانشگاه ایلام با ۶ مورد در حوزه مطروحه فعال بوده‌اند. همچنین یافته‌های نمودار مذکور نشان می‌دهد که نگارش رساله‌های دکتری در سال ۱۳۹۶ برای دانشگاه شیراز و دانشگاه یزد با ۶ رساله دکتری بیشترین نگارش در زمینه مسائل محلی و منطقه‌ای به ثبت رسیده است. همچنین روند نگارش رساله‌های دکتری در سه دانشگاه یک روند سینوسی است.

نمودار ۱. تعداد رساله‌های دکتری دانشگاه شیراز، یزد و ایلام

برخلاف آمار رساله‌های دکتری در سه دانشگاه مذکور، نمودار ۲، نشان می‌دهد تعداد طرح‌های پژوهشی انجام شده متناسب با چالش‌ها و مسائل استان‌ها، چندان چشمگیر نبوده است. البته دانشگاه ایلام با ۸ مورد، در جایگاه بالاتری نسبت به سایر دانشگاه‌ها مورد مقایسه قرار گرفته است.

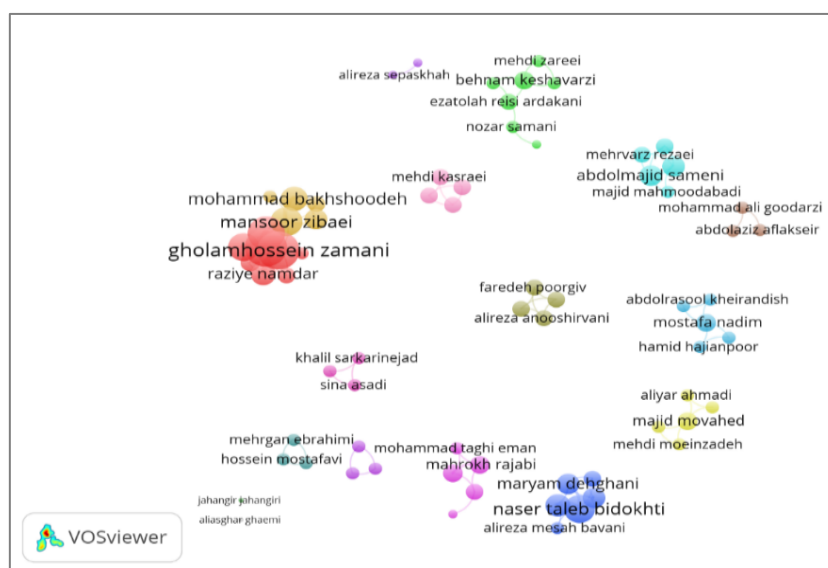
نمودار ۲. تعداد طرح‌های پژوهشی دانشگاه شیراز، یزد و ایلام

بازه زمانی ۱۱ ساله این پژوهش نشان می‌دهد به طور کلی طرح‌های پژوهشی نهاد علم متناسب با مسائل بومی و منطقه‌ای روند افزایشی داشته است. اساتید راهنما و مشاور رساله دکتری دانشگاه‌های یزد و ایلام در سال‌های ۱۳۹۰، ۱۳۹۱ و ۱۳۹۲ در این زمینه فعالیت چندانی نداشته و همچنین مجریان طرح‌های پژوهشی هر سه دانشگاه در سال‌های ۱۳۹۰، ۱۳۹۱، ۱۳۹۲ و ۱۳۹۳

پژوهش‌هایی را براساس مسئولیت اجتماعی خود که بخشی از آن پرداختن به چالش‌های بومی و منطقه‌ای محل خدمتشان می‌باشد، انجام نداده‌اند.

پاسخ به پرسش دوم. شبکه هم‌تألیفی پژوهشگران در تحقق مسئولیت اجتماعی در سه دانشگاه شیراز، یزد و ایلام چگونه است؟

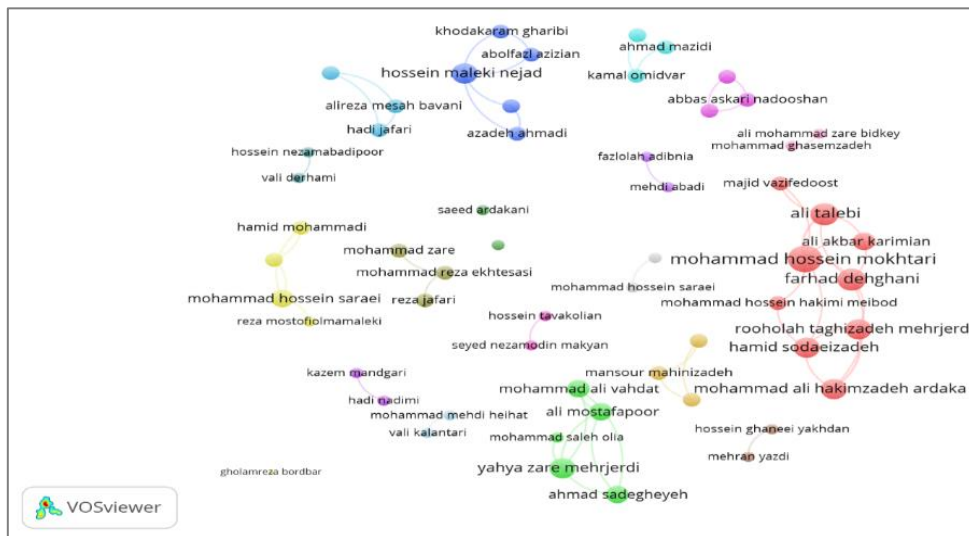
در پاسخ‌گویی به پرسش دوم، اسامی اساتید راهنما و مشاور در رساله‌های دکتری و اساتید دانشگاه‌ها در طرح‌های پژوهشی ملاک سنجش قرار گرفت. نکته قابل توجه اینکه در ترسیم شبکه‌های هم‌تألیفی تمامی پژوهشگرانی که حتی دارای یک مدرک بودند، مورد تحلیل قرار گرفته‌اند.^۱

شکل ۱. شبکه هم‌تألیفی پژوهشگران دانشگاه شیراز

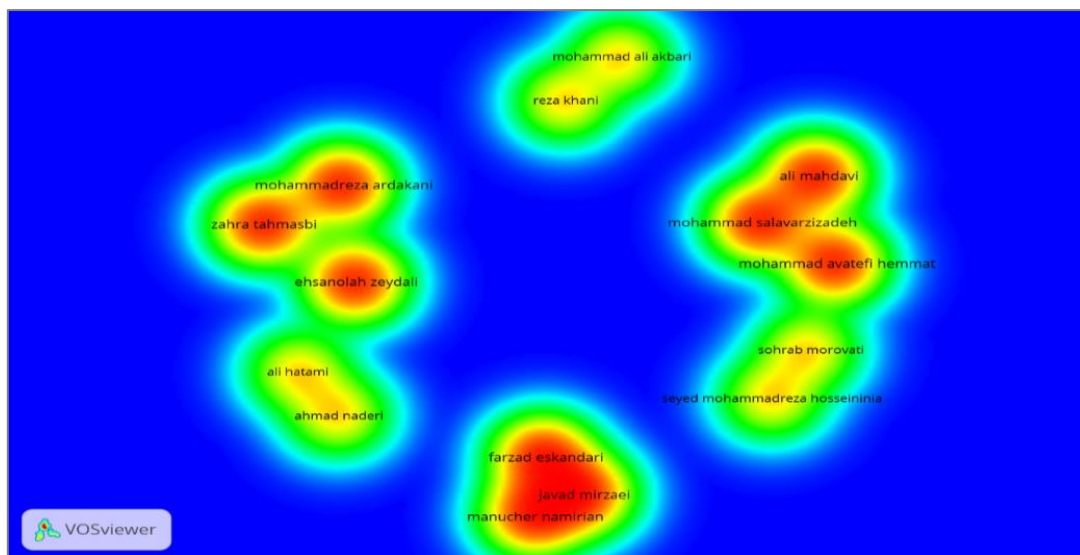
بر اساس اطلاعات شکل ۱، شبکه هم‌تألیفی پژوهشگران دانشگاه شیراز متشکل از ۷۰ پژوهشگر (گره) و ۹۹ پیوند (هم‌تألیفی) است. این شبکه دارای ۱۷ خوشه است که ۶ خوشه آن بزرگ و ۱۱ خوشه دیگر کوچک هستند. بزرگترین خوشه این شبکه که با رنگ قرمز متمایز شده است، ۸ نویسنده دارد که «غلامحسین زمانی» و «کوروش رضایی مقدم» با ۳۴ تولید علمی و پژوهش مرتبط با چالش‌های بومی و منطقه‌ای و ۸ پیوند در رأس شبکه قرار گرفته‌اند. همچنین در شبکه هم‌تألیفی، «عزت‌الله کرمی» با ۲۶ و «منصور زیبایی» با ۲۰، «داریوش حیاتی» و «ناصر طالب بیدختی» با ۱۸ تولید علمی، از تأثیرگذارترین پژوهشگران در شبکه هم‌تألیفی دانشگاه شیراز در پرداختن به مسائل محلی و منطقه‌ای محسوب می‌شوند.

^۱ نکته نیازمند تأکید در این بخش این است که تعداد تولیدات علمی ذکر شده برای اعضای هیئت علمی، تعداد پژوهش‌هایی است که اساتید براساس مسئولیت اجتماعی خود و متناسب با چالش‌های استان و منطقه خود تعریف کرده و انجام داده‌اند و منظور کل پژوهش‌های انجام شده توسط آن عضو هیئت علمی نیست.

شکل ۲. شبکه هم‌تألیفی پژوهشگران دانشگاه یزد

براساس شکل ۲، شبکه هم‌تألیفی پژوهشگران دانشگاه یزد، متشکل از ۵۷ پژوهشگر (گره) و ۵۷ پیوند (هم‌تألیفی) است. این شبکه دارای ۱۹ خوشه که شامل ۱ خوشه بزرگ، ۳ خوشه متوسط و ۱۵ خوشه کوچک است. بزرگترین خوشه این شبکه که با رنگ قرمز متمایز شده است، شامل ۹ نویسنده از جمله: «محمدحسین مختاری» با ۱۴ تولید علمی و ۶ پیوند که در رأس شبکه قرار گرفته‌اند. در این خوشه «علی طالبی» و «فرهاد دهقانی» با ۱۰ تولید علمی و همچنین «محمدعلی حکیم‌زاده اردکانی» با ۸ تولید علمی، بیشترین میزان همکاری را نسبت به سایر پژوهشگران به خود اختصاص داده‌اند. همچنین در سایر خوشه‌های این شبکه، «حسین ملکی نژاد» و «یحیی زارع مهرجردی» هر کدام با ۸ و «محمدحسین سرائی» با ۶ تولید علمی، در زمینه همکاری از تأثیرگذارترین پژوهشگران در شبکه هم‌تألیفی دانشگاه یزد به شمار می‌آیند.

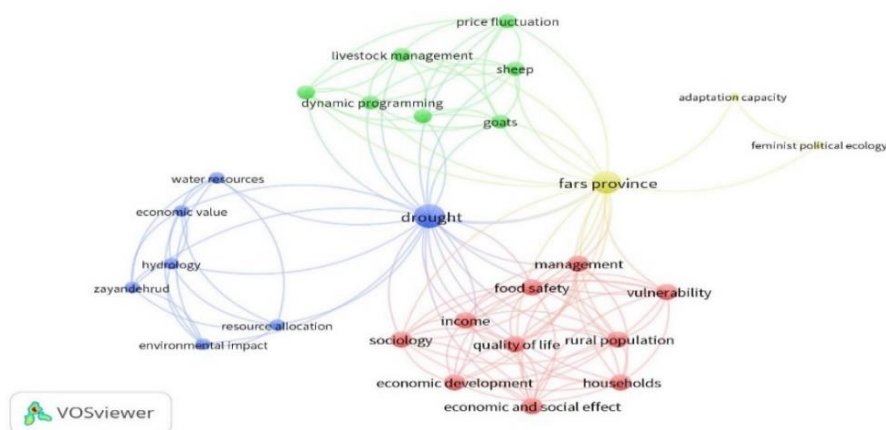
شکل ۳. شبکه هم‌تألیفی پژوهشگران دانشگاه ایلام

با توجه به اینکه تعداد رساله‌های دکتری دانشگاه ایلام که در اختیار نویسندگان این مقاله قرار داده شد، کم بودند و از طرف دیگر اکثر رساله‌ها از دامنه حوزه پژوهش حاضر خارج بودند، می‌توان گفت این شبکه بازتاب اصلی از هم‌تألیفی پژوهشگران این حوزه نیست. اما براساس داده‌های موجود، همان‌طور که شکل ۳، نشان می‌دهد، شبکه هم‌تألیفی پژوهشگران دانشگاه ایلام، متشکل از ۱۵ پژوهشگر (گره) و ۱۲ پیوند (هم‌تألیفی) است. در واقع این شبکه دارای خوشه اصلی نبوده و عدم همکاری پژوهشگران با

یکدیگر، پیوند قابل ملاحظه‌ای را بین آنها شکل نداده است. در این نقشه، پژوهشگرانی همچون «محمد رضا اردکانی» و «جواد میرزایی» از بیشترین چگالی در شبکه هم‌تألیفی تولیدات علمی حوزه مسئولیت‌پذیری اجتماعی برخوردار هستند.

پاسخ به پرسش دوم. شبکه هم‌تألیفی پژوهشگران در تحقق مسئولیت اجتماعی در سه دانشگاه شیراز، یزد و ایلام چگونه است؟

در نقشه‌های هم‌رخدادی، هر گره، نشان‌دهنده یک کلیدواژه و اندازه هر گره، نشانگر رخداد کلیدواژه در مجموعه تولیدات علمی است. شبکه هم‌رخدادی واژگان حوزه مسئولیت اجتماعی دانشگاه شیراز، متشکل از ۴ خوشه و ۱۲۹ گره است ولی از این تعداد گره، تنها ۲۷ مورد (شکل ۵) مجموعه بزرگی از شبکه را پدید آوردند که دارای ۲۵۲ قدرت پیوند کلی و ۱۲۵ پیوند است. در شکل ۴، بزرگی گره «خشکسالی» نسبت به سایر گره‌ها و قرار گرفتن آن در مرکز نقشه، نشان از بزرگترین چالش و مسئله دانشگاه شیراز از نگاه پژوهشگران و مسئولیت اجتماعی آنهاست.

شکل ۴. نقشه هم‌رخدادی واژگان بروندهای پژوهشی دانشگاه شیراز

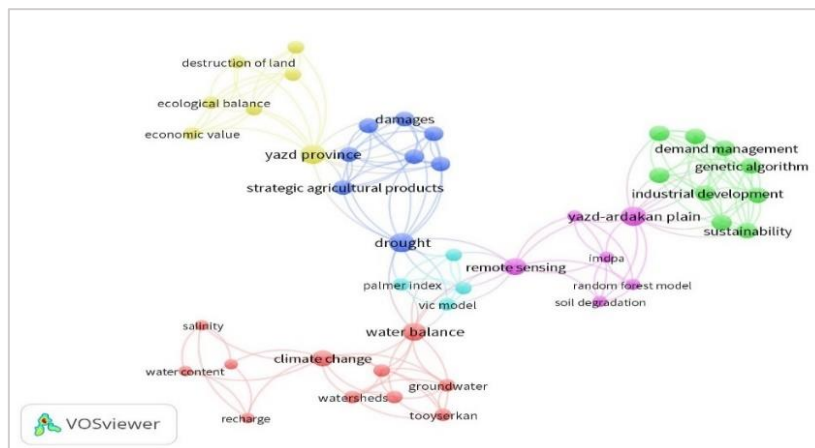
مطابق با جدول ۱، تعداد کلیدواژگان و بسامد بالای آنها نسبت به سایر کلیدواژگان، در دو موضوع «محیط زیست» و «فرهنگی و اجتماعی» نشان‌دهنده اهمیت دو موضوع مذکور نزد پژوهشگران دانشگاه شیراز است

جدول ۱. موضوعات شاخص بروندهای پژوهشی نهادی دانشگاه شیراز متناسب با نیازهای استان

عنوان خوشه	تعداد پیوند	فراوانی	کلیدواژه
اجتماعی و فرهنگی	۱۱	۲۲	کیفیت زندگی
	۱۱	۲۲	جامعه‌شناسی
	۱۱	۲۲	خانوارها
محیط زیست	۲۴	۵۰	خشکسالی
	۶	۱۲	منابع آب
	۶	۱۲	هیدرولوژی
	۶	۱۲	تخصیص منابع
	۶	۱۲	اثرات زیست محیطی
	۱۶	۳۴	تغییر آب و هوا
	۵	۱۰	چشمه آب گرم
اقتصاد و صنعت	۱۱	۲۲	اثر اقتصادی و اجتماعی
	۱۱	۲۲	توسعه اقتصادی
کشاورزی	۸	۱۶	کشاورزی

	۵	۱۰	محصولات کشاورزی
	۳	۶	دانشجویان کشاورزی
آموزش	۱	۲	کارمند بی‌حوصله ^۱

همچنین برای مثال، کلیدواژگان «کیفیت زندگی»، «جامعه‌شناسی» و «خانوارها» که در خوشه «اجتماعی و فرهنگی» فهرست شده‌اند، بیانگر آن است که این کلیدواژگان براساس بالاترین فراوانی هر یک از آنها در پژوهش‌های مرتبط (رساله و طرح پژوهشی) در جدول ۱، ارائه شده است و از ارائه سایر کلیدواژگان مرتبط با این خوشه که از فراوانی کمتری برخوردار هستند صرف نظر شده است. براساس شکل ۵، شبکه هم‌رخدادی واژگان حوزه مسئولیت اجتماعی دانشگاه یزد، متشکل از ۶ خوشه و ۱۶۳ گره است ولی از این تعداد گره، تنها ۴۵ مورد که در شکل ۵ نمایش داده شده است، مجموعه بزرگی از شبکه را پدید آوردند که دارای ۳۳۸ قدرت پیوند کلی و ۱۶۹ پیوند است. در این شبکه نیز گره «خشکسالی» و «دشت اردکان یزد» نسبت به سایر گره‌ها بزرگتر هستند که نشان‌دهنده توجه پژوهشگران به این دو کلیدواژه بیش از سایر مسائل بوده است.

شکل ۵. نقشه هم‌رخدادی واژگان بروندهای پژوهشی دانشگاه یزد

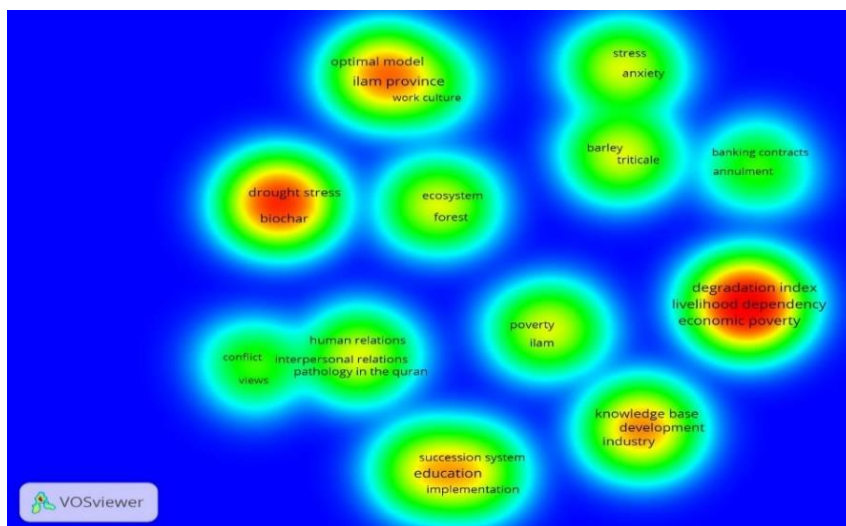
با توجه به مطالب ارائه شده در جدول ۲، برخی کلیدواژگان و بسامد بالای آنها نسبت به سایر کلیدواژگان، در دو موضوع «محیط زیست» و «اقتصاد و صنعت» نشان‌دهنده اهمیت مسائل مرتبط در میان پژوهشگران دانشگاه یزد است. به عنوان مثال مسائل «ورود آلاینده‌های صنعتی به محیط زیست» و «پایین بودن سهم مالیات در اقتصاد» نمونه‌هایی از موضوعات مرتبط به دو حوزه مذکور در پژوهش‌های این دانشگاه است.

جدول ۲. موضوعات شاخص بروندهای پژوهشی نهادی دانشگاه یزد متناسب با نیازهای استان

کلیدواژه	فراوانی	تعداد پیوند	عنوان خوشه
مدیریت تقاضا	۱۸	۹	فرهنگی و اجتماعی
عدالت اجتماعی	۱۸	۹	
استان یزد	۲۸	۱۴	گردشگری و میراث فرهنگی
ارزش اقتصادی	۱۸	۹	
تعادل زیست محیطی	۱۸	۹	
خشکسالی	۲۸	۱۴	محیط زیست
تعادل آب	۲۴	۱۲	
تخریب زمین	۱۲	۶	
پایداری	۱۸	۹	

اقتصاد و صنعت	۹	۱۸	توسعه صنعتی
	۹	۱۸	فاضلاب صنعتی
کشاورزی و دامپروری	۸	۱۶	سرمازدگی
علم و فناوری	۱۱	۲۲	سنجش از دور
	۴	۸	هدایت الکتریکی
معماری	۱۰	۲۰	شهر یزد
جغرافیایی	۱۴	۲۸	دشت یزد اردکان
	۱۰	۲۰	تغییر آب و هوا

همان‌طور که در بخش هم‌تألیفی پژوهشگران اشاره شد، با توجه به تعداد کم رساله‌های دکتری اعلام شده دانشگاه ایلام، این شبکه بازتاب اصلی از هم‌رخدادی واژگان حوزه مورد پژوهش نیست. اما براساس داده‌های موجود، همان‌طور که در شکل ۶ قابل مشاهده است، شبکه هم‌رخدادی کلیدواژگان دانشگاه ایلام، متشکل از ۵۸ گره و ۲۱۴ قدرت پیوند کلی و ۱۰۷ پیوند است. در این شبکه نیز، «خشکسالی»، «فقر اقتصادی» و «شاخص تخریب» مهمترین مسائل چشم‌گیر مورد توجه پژوهشگران دانشگاه ایلام بوده است.

شکل ۶. نقشه هم‌رخدادی واژگان برون‌دادهای پژوهشی دانشگاه ایلام

همچنین با توجه به اطلاعات جدول ۳، سه موضوع «محیط زیست»، «اقتصاد و صنعت» و «کشاورزی و دامپروری» بالاترین کلیدواژگان همراه با پربسامدترین آنها را به خود اختصاص داده‌اند. «پیامدهای زیست‌محیطی تخریب اکوسیستم‌های طبیعی» در موضوع محیط زیست، «فقر با تأکید بر وسعت، توزیع، شدت و مدت زمان فقر» در موضوع اقتصاد و «اثر تنش گرما و محدودیت آب بر عملکرد و اجزای عملکرد گونه غلات»، نمونه‌هایی از موارد پرداخته شده در برون‌دادهای پژوهشی مورد مطالعه در هر یک از زمینه‌های مربوطه بوده است.

جدول ۳. موضوعات شاخص برون‌دادهای پژوهشی نهادی دانشگاه ایلام متناسب با نیازهای استان

کلیدواژه	فراوانی	تعداد پیوند	عنوان خوشه
فقر اقتصادی	۱۲	۶	اجتماعی و فرهنگی
روابط انسانی	۶	۳	
شاخص تخریب	۱۲	۶	محیط زیست
تنش خشکی	۱۰	۵	
زیست بوم	۶	۳	
جنگل	۶	۳	

کلیدواژه	فراوانی	تعداد پیوند	عنوان خوشه
تخریب جنگل	۱۲	۶	
درآمد کلی	۱۲	۶	اقتصاد و صنعت
صنعت	۸	۴	
توسعه	۸	۴	
وابستگی معیشتی	۱۲	۶	کشاورزی و دامپروری
چرای بی‌رویه	۱۲	۶	
علوفه	۱۰	۵	
آموزش	۸	۴	آموزش
دانش محور	۸	۴	

پاسخ به پرسش چهارم. مضامین شناسایی شده خوشه‌های موضوعی بروندادهای پژوهشی، در سه دانشگاه شیراز، یزد و ایلام کدام است؟

در این پرسش، به منظور شناسایی و تحلیل مسائل یا مضامین مرتبط با مسئولیت‌پذیری اجتماعی، از روش تحلیل مضمون استفاده شده است. تحلیل مضمون یکی از روش‌های پژوهش کیفی است که برای ترجمه‌های تفسیری، روایت‌های بنیادی یا ایجاد تئوری بهره‌گیری از یکپارچه‌سازی و مقایسه یافته‌ها یا استعاره‌های مطالعات کیفی مختلف، استفاده می‌شود.

جدول ۴. تحلیل مضامین هر یک از خوشه‌های موضوعی بروندادهای پژوهشی دانشگاه شیراز

ردیف	خوشه	مضامین
۱	اجتماعی و فرهنگی	<p>اثرات شدید زیست‌محیطی، اجتماعی و اقتصادی در پی خشکسالی با کمبود بارندگی و رطوبت خاک قرار گرفتن بخش قابل توجهی از سلامتی، تحت تأثیر مؤلفه‌های اجتماعی و فرهنگی مسئله‌ی «اِبْرُکْنیوتِه» مهمترین و پرچالش‌ترین مسئله‌ی روش‌شناختی تبدیل جراحی پلاستیک به‌قصد زیباسازی به یکی از نرم‌های اجتماعی همگام با مدرنیته تغییراتی گسترده در سطح ارزش‌های حاکم بر جامعه همچون «خودمختاری» و «فردیت» در گذار از وضعیت سنتی به مدرن استفاده بیشتر از راهبرد حل مسئله اجتماعی بی‌دقت و اجتنابی در طبقه‌های پایین اجتماعی و همچنین افراد دارای تحصیلات کمتر اعتیاد و گسترش شیوع مواد مخدر صنعتی استفاده افراطی از فضای مجازی</p> <p>تنهایی، بحران هویت، دیگری بودن، و تبعیضات جنسیتی و نژادی برای زنان مهاجر فرسودگی شغلی کارکنان در اداره کل ورزش و جوانان</p> <p>روند فراز و فرود تحولات تاریخی شیراز</p>
۲	محیط زیست	<p>لودگی‌های فراوان آب شرب شیراز به دلیل جریان آن در مسیری روباز و همواره در محل گذر لودگی آبخوان منطقه پالایشگاه شیراز</p> <p>احداث سد بزرگ گتوند علیا بر روی رودخانه کارون و ایجاد مشکلات زیست محیطی کاهش روز افزون کمیت و کیفیت منابع آبی</p> <p>کمبود و شوری آب آبیاری</p> <p>نفوذ آب شور، بالاآمدگی آب شور در چاه، جریان همرفتی آزاد و اجباری (FCF and FOCF) منجر به شوری آبخوان‌های شیرین در مجاورت دریاچه‌های شور دریاچه مهارلو شیراز</p> <p>ایجاد فرسودگی‌های شدید در منطقه دشت داراب استان فارس بر اثر برداشت بی‌رویه از آب‌های زیرزمینی</p> <p>کاهش تخلیه سطحی رودخانه، بهره‌برداری بیش از حد از آب‌های زیرزمینی و خشک‌سالی</p> <p>ایجاد گسل‌های جدایشی در اثر حضور ریز ترک‌های کششی بصورت مورب در منطقه نیریز در امتد زمین زاگرس</p> <p>تغییر شیوه خاک‌ورزی، زیر خاک کردن زباله‌های پلاستیکی، عدم تصفیه آب، رها کردن بسته‌بندی‌های نهاده‌های کشاورزی در زمین، عدم انجام آزمون خاک، مصرف بیش از حد کودها و سموم شیمیایی و عدم رعایت تناوب زراعی ناشی از الگوی رفتار زیست محیطی</p> <p>پیامدهای منفی فرسایش بادی در اثر ویژگی‌های توزیع اندازه ذرات خاک، میزان رطوبت، پوشش سنگریزه سطحی خاک، کربنات کلسیم معادل، مقاومت فشاری و مقاومت برشی</p> <p>اثرات مخرب فرسایش بادی ناشی از ذرات رسوب در اندازه بار معلق تولید شده طی رخداد فرسایش</p> <p>تغییرات تاب‌آوری شهری کلان‌شهر شیراز (اثرات فیزیکی، سلامت، اقتصادی، اجتماعی و سازمانی سیل بر مناطق شهری)</p> <p>اثرات تغییر اقلیم و کاربری اراضی بر نیتروژن، فسفر و رسوب معلق در حوضه آبریز رودخانه کر</p> <p>استرس‌های زیست‌محیطی ناشی از تغییرات اقلیمی و فعالیت‌های انسانی و پیامدهای اجتماعی و اکولوژیک ناشی از آن / آسیب‌پذیری گروه‌های فقیر و حاشیه‌نشین در برابر بحران‌های زیست‌محیطی</p> <p>ایجاد چالش‌های بسیاری در بخش‌های مختلف، به‌ویژه منابع آب و کشاورزی در اثر نوسانات اقلیمی</p> <p>تأثیرات محیط زیستی، اقتصادی و اجتماعی پروژه‌های توسعه‌ای بزرگ مانند سدها</p> <p>کمبود آب با کیفیت خوب</p>
۳	اقتصاد و صنعت	<p>تأثیر شرایط عدم حتمیت و نوسانات قیمت در فرآیند تصمیم‌گیری جوامع عشایری</p>

ردیف	خوشه	مضامین
۴	کشاورزی و دامپروری	سرمازدگی محصولات کشاورزی و خسارت‌های زیاد تضاد آب کشاورزی به عنوان یکی از مهمترین چالش‌ها در مدیریت آب کشاورزی تامین نیازهای زیست‌محیطی و امنیت غذایی کشاورزان کاهش تولید علوفه مراتع و به دنبال آن کاهش اندازه گله به مخاطره افتادن امنیت غذا و معیشت بسیاری از خانواده‌های کشاورز و جوامع روستایی بسیاری از مناطق مرکزی، شرقی و جنوبی کشور استان فارس بر اثر وقوع و استمرار خشک‌سالی شدید و گسترده پایین بودن بهره‌وری انرژی در تولید محصولات دامی مشکلات زیاد کشاورزی مناطق حاصلخیزی در اثر کمبود بارندگی
۵	آموزش	نبود برنامه درسی کافی و هدف‌مند، نقص در شیوه‌های تدریس، تأکید بر تکلیف‌های درسی فردی، ضعف فرهنگ انجام فعالیت گروهی، کمبود پژوهش‌های تخصصی در حوزه رهبری کشاورزی، انفعال و ضعف در فعالیت انجمن‌های دانشجویی، نبود نگرش صحیح نسبت به ضرورت تقویت شایستگی رهبری، عدم توسعه شایستگی‌های رهبری دانشجویان آسیب شناسی دوره‌های آموزش ضمن خدمت (عوامل محتوایی، عوامل زمینه‌ای و عوامل ساختاری)

تحلیل مضمون به معنای جمع‌آوری و تفکیک یافته‌ها، شناخت ویژگی‌های ضروری و در برخی موارد، ترکیب پدیده‌ها به یک کلیت واحد است (عابدی جعفری و همکاران، ۱۳۹۰). در ادامه، مضامین مرتبط با هر یک از خوشه‌های موضوعی در پرسش پیشین شناسایی و استخراج شده و در طبقه‌بندی‌های مختلف برای سه دانشگاه شیراز (جدول ۴)، دانشگاه یزد (جدول ۵) و دانشگاه ایلام (جدول ۶) ارائه شده است.

جدول ۵. مضامین شناسایی شده هر یک از خوشه‌های موضوعی در دانشگاه یزد

ردیف	خوشه	مضامین
۱	اجتماعی و فرهنگی	نوع جستجوی اطلاعات و مشکلات کاربران نوجوان با موتورهای جستجوی مدرن آسیب‌پذیری‌های متنی در صفحات وب و پایگاه‌داده‌های مختلف ناهمگونی فرهنگی و پایین بودن سطح مشارکت / کارایی سیستم مدیریت پسماندهای جامد شهری پدیده اجتماعی - اقتصادی اعصاب و هزینه‌های مشهود و نامشهود آن مصرف بی‌رویه انرژی در اثر وجود سیستم‌های ناکارآمد
۲	گردشگری و میراث فرهنگی	جایگاه نامطلوب گردشگری پزشکی وجود بافت‌های ناکارآمد و نامطلوب شهری نبود طرح و مدیریت کارآمد زمین و نیاز به سازماندهی اراضی بایر شهر یزد
۳	محیط زیست	روند تخریب خاک در منطقه یزد اردکان وقوع مستمر طوفان‌های سهمگین گردوغبار و خسارت‌های بی شمار ناشی از آن ایجاد تغییرات فیزیکی، شیمیایی و اکولوژیکی در نقاط فرودنشست گرد و غبار در اکوسیستم مناطق خشک و بیابانی خشکسالی و خسارت ناشی از آن شور شدن منابع آب و خاک در اثر تغییر اقلیم اثرات تغییر اقلیم بر روی منابع آب و مسئله بحران آن معضل ضایعات و دورریزها و بازگشتی‌های مشتریان ورود آلاینده‌های صنعتی به محیط زیست محدودیت کمی و کیفی منابع آب مشکل کمبود آب، محدودیت منابع آبی، حجم عظیم تلفات آب و تبخیر کاهش بارش برف و همچنین تبدیل بارش برف به باران وقوع بسیار طوفان‌های گرد و غبار آلودگی منابع آبی بویژه منابع آب شرب دشت نصرآباد تخریب محیط‌زیست و کمبود مواد غذایی ناشی از ضایعات بخش‌های مختلف کشاورزی تخریب زمین‌ها، محیط زیست و مهمتر از همه نابودی منابع تجدیدنشدنی جهت صنعت معدنکاری
۴	اقتصاد و صنعت	ضرر مالی ناشی از افزایش تقلب در مزایده‌های برخط و اینترنتی پایین بودن سهم مالیات در اقتصاد تأثیر اطلاعات نامتقارن در بانک‌ها بر سرمایه‌گذاری، تولید و اشتغال
۵	کشاورزی و دامپروری	تولیدات کشاورزی استان یزد تحت تأثیر سرمازدگی، یخبندان، گرم‌زدگی، نوسانات دمایی، خشکسالی
۶	علم و فناوری	بازدهی پایین ردگیری هدف کنترل همگرایی و تنوع راه حل‌ها در هوش جمعی
۷	معماری	اثرات منفی و آسیب‌های جدی معماری امروزه بر کیفیت زندگی انسانی

جدول ۶. مضامین شناسایی شده هر یک از خوشه‌های موضوعی در دانشگاه ایلام

ردیف	خوشه	مضامین
------	------	--------

۱	اجتماعی و فرهنگی	آسیب‌های روابط اجتماعی دستیابی به مناصب و سمت‌های مدیریتی از طریق مسیرهای غیر تخصصی
۲	محیط زیست	پیامدهای زیست‌محیطی تخریب اکوسیستم‌های طبیعی
۳	اقتصاد و صنعت	فقر با تأکید بر وسعت، توزیع، شدت و مدت زمان فقر سخت شدن جذب منابع / سرمایه و تنوع کم دارایی‌های مالی ارتباط تنگاتنگ بیکاری با فقر بیکاری تحویل کرده‌ها
۴	کشاورزی دامپروری	اثر تنش گرما و محدودیت آب بر عملکرد و اجزای عملکرد گونه غلات خشکی مهمترین عامل در بین عوامل بازدارنده محیطی مؤثر بر رشد و عملکرد گیاهان زراعی تأثیر فقر اقتصادی بر تخریب منابع جنگلی عدم وجود شناخت متقابل بین ادارات منابع طبیعی و بهره‌برداران در رابطه با فعالیت‌های مرتبط با جنگل چالش زنجیره ارزش (تولید و توزیع) دام و طیور
۵	آموزش	ضرورت برگزاری دوره‌های ضمن خدمت در زمینه ارتقاء حرفه‌ای معلم‌ها با برنامه‌ریزی مؤثر

بحث

نتایج تجزیه و تحلیل مطالعه نشان داد که دانشجویان و اعضای هیئت علمی دانشگاه شیراز در نگارش رساله‌های دکتری نسبت به دو دانشگاه یزد و ایلام پایبندی بیشتری به موضوعات و چالش‌های محلی و منطقه‌ای داشته‌اند و رساله‌های دانشجویی بیشتری در خصوص چالش‌های استان فارس نگارش کرده‌اند. اما نتایج مربوط به انجام طرح‌های پژوهشی که بر مسائل و چالش‌های بومی و منطقه‌ای متمرکز بود در سه دانشگاه مورد بررسی چندان چشم‌گیر نبود و از لحاظ انجام طرح‌های پژوهشی دانشگاه ایلام نسبت به دو دانشگاه دیگر طرح‌های بیشتری را به چالش‌های و مسائل استان ایلام اختصاص داده و اجرا کرده است. این نتایج با نتایج پژوهش سوارز و باردن (۲۰۲۱) به دلیل اینکه نشان دادند تولید پایان‌نامه‌ها در زمینه مسئولیت اجتماعی بسیار کم است، با نتایج پژوهش اورروناگا پاستور و همکاران (۲۰۲۳) به دلیل اینکه نشان دادند میانگین نرخ رشد سالانه تولیدات علمی در حوزه مسئولیت اجتماعی دانشگاه تنها ۲.۷٪ است، و همچنین با نتایج پژوهش مندس و همکاران (۲۰۲۴) به که نشان دادند تنها ۲۴ پایان‌نامه در زمینه مسئولیت اجتماعی دانشگاه نگارش شده هم‌خوانی دارد. با توجه به نتایج علارغم اینکه موضوع مسئولیت اجتماعی به عنوان یک استراتژی برای بهبود عملکرد سازمان و مشارکت با جامعه محلی معرفی شده چندان توجهی به آن نشده است. هر چند ابتکاراتی توسط نهاد آموزش عالی در جهت توسعه مسئولیت اجتماعی در نظر گرفته شده اما به دلیل ویژگی‌های نهادی، منطقه‌ای، ماهیت قانونی، فضای زیادی برای پیشرفت چنین موضوعاتی تاکنون وجود نداشته است (سوارز و باردن، ۲۰۲۱). این نتایج پیامدهای سیاسی مهمی را نشان می‌دهد. در برنامه هفتم توسعه که هدف آن توسعه مبتنی بر طرح‌های اولویت‌دار ملی است، نشان می‌دهد که سیاست‌های کلی برنامه‌ای در ایران با رویکرد حاکمیتی صورت گرفته است (رهنورد، ۱۴۰۰)، و از آنجایی که تدوین این سیاست‌ها از بالا به پایین شکل گرفته مسائل محلی و بومی به عنوان طرح‌های کلان کشوری در نظر گرفته نشده‌اند. به رغم رشد فزاینده ارزیابی سیاست‌گذاری و اجرا، این امر در نظام سیاست‌گذاری ایران رشد نکرده است (خسروی و همکاران، ۱۴۰۱). با توجه به نتایج به دست آمده، دانشگاه‌های مورد مطالعه در خصوص توجه به مسائل بومی و منطقه‌ای از وضعیت مطلوبی برخوردار نیستند. حتی در این رابطه، پژوهش‌های دیگر وضعیت سایر دانشگاه‌های کشور را نیز در حوزه مسئولیت اجتماعی رضایت بخش نمی‌دانند (شفائی یامچلو، ایبلی و قرا ملکی، ۱۳۹۵). همان‌طور که در بخش یافته‌ها نشان داده شد، طرح‌های پژوهشی و رساله‌های دکتری متناسب با مسائل بومی و منطقه‌ای در سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۳ بسیار اندک و ناچیز بوده است، این موضوع را می‌توان اینگونه تحلیل کرد که در بسیاری از موارد، ثبت و پایش اطلاعات پژوهش‌ها در سال‌های پیش بطور دقیق انجام نشده و یا کامل در اختیار محققان قرار نگرفته است و دیگر اینکه می‌توان به نسل‌های مختلف دانشگاه اشاره کرد؛ در نسل اول و دوم دانشگاه، پرداختن به وظایف آموزشی و تربیت دانشجویان و همچنین نگارش مقالات و پژوهش‌هایی خارج از حوزه منطقه‌ای و بومی مورد توجه و پیگیری قرار می‌گرفت و در سال‌های بعد با طرح نسل‌های جدیدتر دانشگاه، توجه به این حوزه بیشتر شده و مورد توجه جدی‌تر پژوهشگران و اعضای هیئت علمی قرار گرفته است.

نتایج به دست آمده از پژوهشگران و اعضای هیئت علمی تاثیرگذار در دانشگاه‌های منتخب، مؤید این است که تلاش‌های دانشگاه‌های مورد مطالعه در بخش کشاورزی، منابع طبیعی، جنگلداری و کوبیرشناسی به عنوان مسائل بومی و منطقه‌ای در سطح نسبتاً مطلوبی قرار دارند.

افزایش برونادهای پژوهشی دانشگاه‌ها و توجه به مسائل و چالش‌های موجود در هر استان، نیازمند اصلاح عوامل درونی نظام دانشگاهی و نیز تهسیل ارتباط با جهان علم برای مشارکت دانشگاهیان است. برای فراهم ساختن چنین هدفی، نظام دانشگاهی باید بر مشکلات ارتباطات دانشگاهی در سطوح مختلف بین فردی، بین سازمانی، ملی و بین‌المللی فائق آید چراکه بازدهی علمی دانشگاهیان تا حد زیادی به میزان ارتباطات آنها بستگی دارد (جعفری، ۱۳۹۸).

بخش دیگر نتایج که مربوط به خوشه‌های موضوعی و نقشه هم‌واژگانی ساختار فکری دانش در سه دانشگاه منتخب است نشان داد که ساختار فکری دانش در دانشگاه شیراز متشکل از چهار خوشه و نقشه حاصل از ساختار فکری پژوهشگران دانشگاه یزد متشکل از شش خوشه است.

نتایج همچنان نشان داد که شبکه هم‌رخدادی واژگان دانشگاه ایلام یک شبکه گسسته و کم تراکم است و نمی‌تواند بازتابی از هم‌رخدادی واژگان در حوزه مورد پژوهش باشد. مهمترین کلیدواژه در نقشه هم‌رخدادی واژگان دانشگاه شیراز گره خشکسالی، مهمترین کلیدواژه در نقشه هم‌رخدادی دانشگاه یزد نیز گره خشکسالی و دشت اردکان، و مهمترین کلیدواژگان در نقشه هم‌رخدادی دانشگاه ایلام گره محیط زیست، اقتصاد و صنعت و کشاورزی و دامپروری نیز پر بسامدترین واژگان بودند. با توجه به خوشه‌های تشکیل‌دهنده در نقشه ساختار فکری برونادهای علمی دانشگاه‌های مد نظر همسو بودن اثرات «خشکسالی» و «محصولات کشاورزی» و «دامپروری و محیط زیست»، و همچنین «اقتصاد و صنعت کشور» بیشترین رخداد را داشته و این نتایج نشان‌دهنده اهمیت این مسائل از دید دانشگاهیان در مناطق مورد بررسی بوده است. این در حالی است که مسائل و چالش‌های این مناطق در اسناد بالادستی تنها به چند موضوع مطرح شده ختم نمی‌شود و میزان توجه به موضوعات طرح شده در نقشه هم‌رخدادی موضوعی مطالعات بسیار کم است. این نتایج با پژوهش برادران حقیر و همکاران (۱۳۹۸)، که معتقد بودند مفهوم نهادی مسئولیت اجتماعی دانشگاه هنوز در ایران ظهوری ندارد؛ به عبارت دیگر، دانشگاه‌های ایرانی در طیف توسعه دانشگاه مدنی در مواردی در دوره جنینی و در نمونه‌هایی در حال ورود به مرحله پایداری قرار دارند، و با نتایج پژوهش سوارز و باردن (۲۰۲۱)، مندرس و همکاران (۲۰۲۴)، به دلیل اینکه مسئولیت اجتماعی دانشگاه در حیطه پژوهشی در مناطق مورد بررسی آنها چندان مورد توجه قرار نگرفته همخوانی دارد. اما با نتایج پژوهش دولتی و همکاران (۱۳۹۹)، که معتقد بودند دانشگاه‌ها براساس مسئولیت اجتماعی خود میتوانند مشکلات جامع را برطرف کنند، اما دانشگاه‌های مورد مطالعه نتوانسته به سمت حل مشکلات و رفع نیازهای واقعی استان خود حرکت نمایند، و همچنین با نتایج پژوهش یدالهی ده‌چشمه، رجائی پور و سیادت (۱۴۰۰)، که دانشگاه نسل چهارم را عامل توسعه منطقه می‌دانند، به دلیل اینکه دانشگاه‌ها ایران ناتوان از تحرک بخشی به اقتصاد مولد و پایدار منطقه‌ای در مناطق خود هستند، همخوانی ندارد. پژوهش حاضر هرچند نشان می‌دهد که برونادهای پژوهشی دانشگاه‌های منتخب، متناسب با چالش‌های محلی و منطقه‌ای قابل توجه نبودند اما روند رو به رشدی را نشان می‌دهند.

همچنین مضامین مستخرج از خوشه‌های موضوعی هر دانشگاه نیز نشان داد که مسائل و موضوعاتی که برای سه دانشگاه وجود دارد تا حدود زیادی نزدیک به هم است. تمام این موضوعات برگرفته از فرهنگ، وضعیت معیشتی و رفاهی، شرایط آب و هوایی، موقعیت جغرافیایی و بافت منطقه‌ای سه استان است. مسائل اجتماعی و فرهنگی، محیط زیست، اقتصاد و صنعت، کشاورزی و دامپروری، آموزش، مضامین مشترک بین سه دانشگاه بودند. اما با توجه به موقعیت دانشگاه یزد که در یک شهر باستانی قرار دارد مضامین دیگری مانند: گردشگری و میراث فرهنگی، علم و فناوری، معماری نیز شناسایی شد که نشان از اهمیت دادن به توریست و وضعیت کنونی معماری آثار باستانی در استان یزد دارد. همچنین نتایج حاکی از آن است که عدم فرهنگ‌سازی کافی و نبود بسترهای مناسب باعث بروز مسائلی مانند رواج بی‌رویه عمل‌های زیبایی، ناآگاهی جهت استفاده از سیستم‌ها در جستجوی اطلاعات، نبود حد و مرز برای روابط اجتماعی افراد در اجتماعات محلی و کسب مقام‌ها و منصب‌ها در رده‌های بالا برای افراد غیر

متخصص و ناکارآمد از مسائل مطرح در مسائل اجتماعی و فرهنگی در تحقیقات انجام شده در سه دانشگاه مورد بررسی است. همچنین مسائل محیط زیست بیشترین تمرکز بر روند آلودگی آب، مسائل آب شرب، مسائل خاک، خشکسالی و فرسایش خاک و تخریب اکوسیستم طبیعی اهم مسائل در این بخش بوده‌است. نتایج حاصل از تحلیل مضمون در مسائل اقتصادی نیز مسائلی مانند نوسانات قیمت در محصولات عشایر، رانت در صنعت بانک‌داری و همچنین بیکاری و فقر ناشی از بیکاری از مهمترین مسائل در حیطه اقتصادی هستند. در بخش مضامین کشاورزی و دامپروری نیز موضوعاتی مانند سرمازدگی محصولات کشاورزی و کاهش محصول و علوفه در اثر کمبود بارندگی از اهم موضوعات بودند. در بخش آموزش نیز مسائل مانند نبود محتوای درسی متناسب با نیازها و همچنین ضرورت برگزاری دوره‌های ضمن خدمت از اهم موضوعات مورد توجه پژوهشگران بوده است. اما براساس نتایج حاصله از این مطالعه مشخص شد که اگر چه تا حدودی طرح‌های پژوهشی و رساله‌های دکتری به مسائل و چالش‌های مناطق دانشگاه‌های مورد مطالعه اختصاص یافته است، اما با توجه به چالش‌های مطرح شده در جدول‌های ۷، ۸، ۹ مشخص است مسئولیت اجتماعی هنوز به طور جدی در دانشگاه‌های ایران ظهور نیافته است. مأموریت‌گرایی دانشگاه‌ها و تناسب میان مأموریت‌های آموزشی و پژوهشی دانشگاه‌ها و موسسات، متناسب با چالش‌های منطقه‌ای می‌تواند در این رابطه راهگشا باشد. از طرف دیگر، اکوسیستمی وجود ندارد که ظرفیت جذب مناطق را بالا ببرد و فعالیت‌های دانشگاه‌ها را به نظام‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی پیوند دهد (انتظاری، ۱۳۹۷). همانطور که مهندس و همکاران (۲۰۲۴) در تحقیق خود نشان دادند، در ایران نیز تحقیقات بیشتری در این زمینه نه تنها برای تقویت وضعیت فعلی دانش، بلکه برای کشف واقعیت‌های بیشتری که هنوز در ادبیات علمی موجود در زمینه ملی توضیح داده نشده است، مورد نیاز است.

توجه به این نکته بسیار حائز اهمیت است که در موارد زیادی، پژوهشگران و محققان علاقمند به آسیب‌شناسی و پژوهش در حوزه مسائل و چالش‌های بومی و منطقه‌ای به دلیل عدم دسترسی به داده‌ها و اطلاعات مورد نیاز و عدم پایش و انسجام داده‌های موجود توسط دستگاه‌های مربوطه و یا عدم همکاری با محققین، ترجیح می‌دهند پژوهش‌هایی با اطلاعات موجود و در دسترس را انجام دهند. کما اینکه محقق مقاله حاضر نیز به طور جدی با مشکل دسترسی به اطلاعات مورد نیاز پژوهش مواجه بوده است و این نقص، اعتماد به نتایج تحقیقات را با تشکیک مواجه می‌کند.

نتیجه‌گیری

گسترش سریع دانشگاه‌ها و موسسات آموزش عالی در سراسر جهان طی دهه‌های اخیر، به دلیل نقشی که امروزه در جامعه ایفا می‌کنند، با انتظارات جدیدی از سوی جوامع مواجه شده‌اند. دانشگاه‌ها در گذشته مسئول انتشار و تولید دانش از طریق مأموریت‌های آکادمیک تحقیق و تدریس بودند. اکنون این سازمان‌ها موضوع جدید را از طریق مأموریت جدید (مسئولیت اجتماعی) خارج از محیط علمی خود و در بطن اجتماعی که در آن مرتبط هستند بر عهده دارند. در این نقش گسترده دانشگاه‌ها باید فراتر از نقش تجاری‌سازی تحقیقاتی سنتی خود حرکت کرده تا در برنامه توسعه اجتماعی-اقتصادی منطقه‌ای جامع خود نقش مؤثری ایفا کنند. برای این منظور، دانشگاه‌ها باید به‌طور فعال در توسعه و اجرای سیاست‌ها شرکت کنند، و همچنین روابط قوی‌تری با جوامع اطراف خود داشته باشند. بنابراین لازم است احساس مسئولیت‌پذیری در رسالت دانشگاه‌ها برای منطقه‌ای که در آن خدمت می‌کنند گنجانده شود و در فعالیت‌های آموزشی، پژوهشی و مشارکتی آنها ادغام شود. دانشگاه‌ها می‌توانند از طریق تحقیق، سرمایه‌گذاری، آموزش به افراد برای ایجاد اشتغال، تجارت، مسائل زیست‌محیطی، آموزش بهداشت به منظور ارتقاء سلامت و بهداشت جامعه و کاهش مرگ و میر، کاهش فقر و گرسنگی و مسائلی دیگر به منطقه خود خدمت کنند و در عین حال به عنوان هماهنگ‌کننده برنامه‌های رشد اجتماعی-اقتصادی منطقه‌ای خود عمل کنند. اما نتایج مطالعه حاضر نشان می‌دهد در سه دانشگاه مورد مطالعه این وظیفه (مسئولیت اجتماعی دانشگاه) نهادینه نشده است. لذا برای دستیابی به این اهداف، سیاست‌گذاری دانشگاه‌ها نیاز به تحولات اساسی دارد. در این راستا مدیریت دانشگاه‌ها و همچنین سازمان‌های دیگر باید به صورت اصولی با موضوع مسئولیت اجتماعی دانشگاه‌ها درگیر شوند، تا نتایج مطلوبی حاصل شود.

ملاحظات اخلاقی

حامی مالی

مقاله حاضر با حمایت مالی مرکز تحقیقات سیاست علمی کشور انجام شده است.

سپاسگزاری

این پژوهش مستخرج از طرح پژوهشی تحت عنوان " مطالعه توصیفی و تحلیلی مسئولیت‌پذیری اجتماعی در بروندهای پژوهشی نهاد علم در ایران؛ تحول و توسعه محلی و منطقه‌ای " است. بدین وسیله از مرکز تحقیقات سیاست علمی کشور جهت حمایت از این پژوهش قدرانی بعمل می‌آید.

منابع

- انتظاری، یعقوب. (۱۳۹۷). تحلیل تأثیر دانشگاه بر توسعه منطقه‌ای در ایران. *پژوهش و برنامه ریزی در آموزش عالی*، ۲۴(۲)، ۱-۲۵.
- باصری، بیژن. (۱۴۰۲). ارزیابی وضعیت نابرابری در استان‌های ایران: جهت‌گیری‌ها و دستاوردها. *پژوهش‌های اقتصادی ایران*، ۲۸(۹۴)، ۱۷۵-۲۲۴. https://ijer.atu.ac.ir/article_14453.html
- برادران حقیر، مریم؛ نورشاهی، نسرين؛ و روشن، احمد رضا. (۱۴۰۱). مفهوم‌سازی مسئولیت اجتماعی دانشگاه در ایران. *پژوهش و برنامه ریزی در آموزش عالی*، ۲۵(۳)، ۱-۲۶. https://journal.irphe.ac.ir/article_702979.html
- جعفری سکینه. (۱۳۹۸). مؤلفه‌های جهانی شدن دانشگاه در نظام دانشگاهی ایران از نظر صاحب‌نظران. *آموزش عالی ایران*. ۱۱ (۲): ۱-۲۶. <https://ihej.ir/article-1-1506-fa.html>
- دولتی، علی اکبر؛ سیادت، سید علی؛ امین بیدختی، علی اکبر؛ و نیستانی، محمد رضا. (۱۳۹۹). راهبردهای مشارکت اجتماعی دانشگاه‌ها در جوامع محلی دیدگاه‌های ذی‌نفعان داخلی و خارجی. *توسعه محلی (روستایی-شهری)*، ۱۲(۲)، ۳۸۷-۴۱۳.
- خسروی، بابک؛ عبیایی، حسین، میری، محسن؛ و طاهری، علی. (۱۴۰۱). فراترکیب مدل ارزیابی آثار و پیامدهای سیاست‌ها و راهبردهای کلان: مورد مطالعه جوامع دانشگاهی. *چشم انداز مدیریت دولتی*، ۱۳(۴)، ۱۳۷-۱۶۰. Doi: [10.52547/jpap.2022.226973.1182](https://doi.org/10.52547/jpap.2022.226973.1182)
- رهنورد فرج‌اله. (۱۴۰۱). سیاست‌های کلی برنامه‌های توسعه: مطالعه موردی ایران. *فرآیند مدیریت و توسعه*. ۳۵ (۳): ۳-۵۶. URL: <http://jmdp.ir/article-1-4416-fa.html>
- زمنی، علی اکبر؛ حسنی، محمد؛ و فلاوندی، حسن. (۱۴۰۱). مدل‌سازی تفسیری- ساختاری مؤلفه‌های مسئولیت اجتماعی دانشگاه با هدف ارتقای سرمایه اجتماعی (نمونه مورد مطالعه: دانشگاه شهید بهشتی). *مدیریت سرمایه اجتماعی*، ۹(۴)، ۴۶۱-۴۹۱. https://jscm.ut.ac.ir/article_89572.html
- شفائی یامجلو، طاهره؛ ایلی خدایار؛ و فرامرز قراملکی، احد. (۱۳۹۵). مطالعه شناخت وضعیت موجود مسئولیت اجتماعی دانشگاه مبتنی بر الگوی والایس بر اساس دیدگاه اعضای هیئت‌علمی (مورد: دانشگاه تهران). *آموزش عالی ایران*، ۸(۴)، ۷۹-۱۰۲. URL: <http://ihej.ir/article-1-95-fa.html>
- کمالی، یحیی. (۱۳۹۷). روش‌شناسی تحلیل مضمون و کاربرد آن در مطالعات سیاست‌گذاری عمومی. *سیاست‌گذاری عمومی*، ۴(۲)، ۱۱۸۹-۱۲۰۸. [10.22059/ppolicy.2018.67875](https://doi.org/10.22059/ppolicy.2018.67875)
- مهدی، رضا؛ و شفیعی، مسعود. (۱۳۹۸). نقش آفرینی و ظرفیت‌سازی دانشگاه‌های نسل چهارم برای توسعه محلی و منطقه‌ای. *صنعت و دانشگاه*، ۳۵(۱۰)، ۱-۲۲. <http://jiu.ir/ar/Article/193>
- یدالهی ده چشمه، آرش، رجائی پور، سعید، سیادت، سید علی. (۱۴۰۰). واکاوی نقش دانشگاه نسل چهارم (دانشگاه اجتماعی) در توسعه منطقه‌ای، *توسعه محلی (روستایی - شهری)*، ۱(۱۳)، ۱-۳۵.

References

- Al-Youbi, A. O., Zahed, A. H. M., Nahas, M. N. & Hegazy, A. A. (2021). *The Roles of Universities in Development*. In: *The Leading World's Most Innovative Universities*. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-59694-1_1
- Baradaran Haghiri, M., Noorshahi, N., & Roshan, A. R. (2023). The conceptualization of social responsibility of the university in Iran. *Quarterly Journal of Research and Planning in Higher Education*, 25(3), 1-26. https://journal.irphe.ac.ir/article_702979.html (In Persian).
- Baseri, B. (2023). An Analysis of Inequality in Iran's Provinces (Orientations and Outcomes). *Iranian Journal of Economic Research*, 28(94), 175-224. doi: 10.22054/ijer.2022.66260.1073 (in Persian).
- Benneworth, P., & Nieth, L. (2018). Universities and regional development in peripheral regions. In *Universities and regional economic development* (pp. 1-12). Routledge. <https://www.taylorfrancis.com/chapters/edit/10.4324/9781315168357-1/universities-regional-development-peripheral-regions-paul-benneworth-lisa-nieth>
- Benneworth, P., Charles, D., & Madanipour, A. (2010). Building localized interactions between universities and cities through university spatial development. *European planning studies*, 18 (10), 1611-1629. <https://doi.org/10.1080/09654313.2010.504345>
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative research in psychology*, 3(2), 77-101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>
- CALDERÓN, A. I., GOMES, C. F., & BORGES, R. (2016). Social responsibility of higher education: mapping and thematic tendencies of Brazilian scientific production (1990-2011). *Revista Brasileira de Educação*, 21, 653-679. <https://www.scielo.br/j/rbedu/a/9BLqTf5DT3ppdfRr3Kn4FXN/?lang=en&format=html#>
- Dolati, A., Siadat, S. A., Aminbeidokhti, A., & Neyestani, M. R. (2021). Social Participation Strategies in Local Communities; Internal and External Stakeholders viewpoints. *Community Development (Rural and Urban)*, 12 (2), 387-413. doi: 10.22059/jrd.2021.313531.668603 (in Persian).
- El Din, H. K. B. (1997). Education and the future. *Cairo, Dar Al-Maaref*. <https://www.voced.edu.au/content/ngv:15708>
- Entezari, Y. (2018). Analyzing the impact of university on regional development in Iran. *Quarterly Journal of Research and Planning in Higher Education*, 24 (2), 1-25. https://journal.irphe.ac.ir/article_702948.html (In Persian).
- Fauzi, M. A., Abdul Wahab, N., Ahmad, M. H., & Abidin, I. (2023). University social responsibility: the present and future trends based on bibliometric analysis. *Journal of Applied Research in Higher Education*. <https://doi.org/10.1108/JARHE-03-2023-0110>
- HAWERROTH, J.L. (1999). *The expansion of higher education in universities in the Santa Catarina foundational system. 1999. 1v. 149p* (Doctoral dissertation, Dissertation (Masters in Administration). Federal University of Santa Catarina). <https://www.estantevirtual.com.br/livros/jolmar-luis-hawerroth/expansao-do-ensino-superior-nas-universidades-do-sistema-funcional-catarinense-a/3974498991>
- Hernández, R. M., Saavedra-Lopez, M. A., Rojas-Pisfil, M., La Rosa-Feijóo, O. C., & Benavides, A. M. (2024). University Social Responsibility as Part of Sustainable Development in Latin America: A Study of Scientific Production in the Last 20 Years. *Acta Innovations*, 51, 36-45. <https://doi.org/10.62441/ActaInnovations.51.6>
- Jafari S. (2019). Components for Globalization of Universities in the Iranian Academic System from the ViewPoints of Experts. *Ihej*, 11 (2), 1-26. <http://ihej.ir/article-1-1506-en.html> (In Persian).
- kamali, Y. (2018). Methodology of Thematic Analysis and its Application in Public Policy Studies. *Iranian Journal of Public Policy*, 4(2), 189-208. doi: 10.22059/ppolicy.2018.67875. (In Persian).
- khosravi, B., Eisaee, H., miry, M., & Tahery, A. (2022). Meta-Synthesis Method for the Model of Evaluating the Effects and Consequences of Macro Policies and Strategies: A Case Study of Academic Communities. *Public Administration Perspective*, 13(4), 137-160. doi: 10.52547/jpap.2022.226973.118. (In Persian).

- Kotozs, B., Lukovics, M., Molnár, G., & Zuti, B. (2015). How to measure the local economic impact of universities? Methodological overview *Regional Statistics* 5 (2): 3–19.
- Mahdi, R. & Shafiei, M. (2018). Role-playing and capacity building of the fourth-Generation universities for local and regional development, *Sanat and University magazine*, 10(35), 1-22. (In Persian).
- Mendes, SAT, de Souza Júnior, AA, de Oliveira Júnior, MC, de Souza, AP, de Moraes Moraes, AF, & da Silva, RO (2024). University social responsibility: a bibliometric study based on theses and dissertations (2017–2022). *CONTRIBUTIONS TO SOCIAL SCIENCES*, 17 (2), e5091-e5091. <https://doi.org/10.55905/revconv.17n.2-313>
- Rahnavard F. (2022). Mega-Policies of The Development Plan: A Case Study of Iran. *JMDP*, 35 (3), 3-56. <http://jmdp.ir/article-1-4416-fa.html> (In Persian).
- Sevinc, H. (2014). The role of universities in local economic development: A case of TRA2 region in Turkey. *Research Journal of Business and Management*, 1 (4), 448-459.
- Shafai Yamchelo, T., Khodiar, A. & Qaramelki, F. (2015). The study of recognizing the current state of university social responsibility based on the Wallais model based on the views of faculty members (Case: University of Tehran). *Iran Higher Education*, 8(4), 79-102. URL: <http://ihej.ir/article-1-951-fa.html> (In Persian).
- Soares Filho, V., & Barden, J. E. (2021). University social responsibility: an analysis of publications from the capes bank of theses and dissertations and the digital library of theses and dissertations (bdtd). *Humanities & Innovation*, 8 (54), 322-336. <https://revista.unitins.br/index.php/humanidadeseinovacao/article/view/6170>
- Urrunaga-Pastor, D., Bendezu-Quispe, G., Dávila-Altamirano, D., Asmat, M. N., & Grau-Monge, J. (2023). Bibliometric analysis of scientific production on university social responsibility in Latin America and the Caribbean. *F1000Research*, 12, 1340. <https://f1000research.com/articles/12-1340>
- Vallaey, F. (2014). University social responsibility: a mature and responsible definition. *Higher education in the world*, 5 (1), 88-96. <https://upcommons.upc.edu/bitstream/handle/2099/15271/II.4.pdf>
- Yadollahi Dehcheshmeh, A., Rajaipour, S. & Siadat, A. (2021). An Analysis of the role of Fourth Generation University (social university) in Regional Development, *Journal of Community Development*, 13(1), 1-35. magiran.com/p2345886 (In Persian).
- Zamandi, A. A., Hassani, M., & Galavandi, H. (2022). The Interpretive-Structural Modeling of University Social Responsibility Components to Promote Social Capital: The Case Study of Shahid Beheshti University. *Social Capital Management*, 9(4), 461-491. [10.22059/jscm.2022.348384.2341](https://doi.org/10.22059/jscm.2022.348384.2341) (In Persian).

پیوست ۱. مسائل و چالش‌های استان‌های فارس، یزد و ایلام در اسناد بالادستی

جدول ۷. مسائل و چالش‌های استان یزد در اسناد بالادستی

ردیف	طبقات	مقوله‌ها
۱	فرهنگی و اجتماعی	<p>مهاجرپذیری</p> <p>سبک زندگی مبتنی بر پیشرفت تحصیلی فرزندان</p> <p>تاکید زیاد بر روابط خویشاوندی</p> <p>کمبود زیر ساخت‌های گذران اوقات فراغت خارج از خانه</p> <p>جرایم مواد مخدر (خرید، فروش)</p> <p>پایین بودن سطح نشاط اجتماعی</p> <p>محدودیت تعداد سینماها</p> <p>ازدواج میان فرهنگی</p> <p>رتبه بالای طلاق عاطفی</p> <p>رتبه دوم مراجعه به سایت‌های غیراخلاقی</p> <p>فقر، مهاجرت و آسیب‌های اجتماعی بافت تاریخی فرسوده</p> <p>کاهش چشمگیر نیروهای فنی متخصص در امر قنات</p>
۲	گردشگری و میراث فرهنگی	<p>مالکیت بناهای تاریخی</p> <p>تهدید صنایع برای محدوده‌های باستانی</p> <p>تهدید مصرف بی‌رویه آب در بخش صنایع برای قنات‌ها</p> <p>بافت تاریخی فرسوده و از میان رفتن مزیت‌های گردشگری آن</p> <p>ناهماهنگی در مدیریت گردشگری</p> <p>عدم اجرای برنامه‌های جامع مدیریت گردشگری</p> <p>تاثیر مستقیم سیاست‌های ملی و بین‌المللی بر اقتصاد گردشگری استان</p> <p>عدم حیات اقتصادی پویا در محورهای تاریخی</p> <p>خطر نابودی فن و حرفه برخی از صنایع دستی قدیمی</p> <p>اجرای نشدن سندهای گردشگری</p> <p>روشن نبودن اهمیت اقتصادی، فرهنگی و زیست محیطی موضوع گردشگری بر دستگاه‌ها و متولیان استان</p> <p>عدم وجود قوانین حمایتی از صنایع کوچک دستی</p> <p>محدودیت تعداد نیروی کافی برای حفاظت از محوطه باستانی</p>
۳	محیط زیست	<p>تحلیل قنات</p> <p>ایجاد ویلاها و باغات جدید در بالادست حوزه دامنه شیرکوه</p> <p>احداث استخرها و چاه‌های مخفی و غیرمجاز در باغات دامنه شیرکوه</p> <p>ایجاد بندهای جدید بر روی رودخانه طرزجان به صورت افراطی</p> <p>تخریب رژیم طبیعی کوهستان شیرکوه</p> <p>اجتناب واحدهای فعال در شهرک‌های صنعتی از اتصال به تصفیه‌خانه‌های صنعتی</p> <p>استقرار ۸۰ درصد از صنایع یزد در مسیر بادهای غالب منطقه</p> <p>بهره‌برداری بی‌رویه از معادن</p> <p>رهاسازی عرصه‌های تخریب شده منابع پس از بهره‌برداری از معادن</p> <p>بحران آب و خشکسالی</p> <p>بالا بودن تبخیر</p> <p>وزش بادهای شدید</p> <p>حرکت شن‌های روان</p> <p>فقر پوشش گیاهی</p> <p>مراتع در معرض تبدیل شدن به بیابان</p>

توسعه نامتوازن صنعتی شدن بی‌برنامه استان آلودگی شدید محیط زیست تخلیه برخی روستاها گسترش بیابان زایی و شیوع پدیده ریزگردها فرسودگی شبکه‌های آب شهری آلودگی‌های شهری و صنعتی عدم نظارت کافی دولت در خصوص آلودگی‌های محیط زیستی محدودیت منابع آب، خشکسالی و پراکنش نامناسب بارندگی عدم نزدیکی به منابع آب دائمی کشور توسعه کویر و بیابان منفی سفره‌های زیرزمینی استان		
فقد ارتباط جغرافیایی بودن دو حوزه انتخابیه تفت و میبد نفوذ برخی نمایندگان حوزه‌های انتخابیه و دریافت بودجه و نتیجتاً توسعه بیشتر عدم توازن در تقسیمات استانی برای انتخابات مجلس شورای اسلامی عدم توازن توسعه منطقه‌ای در استان یزد	سیاست داخلی	۴
تخمین قیمت پایین هزینه نصب و راه اندازی سولول‌های خورشیدی توسط وزارت نیرو	انرژی	۵
سطح پایین فناوری صنایع عدم تعادل در صدور مجوز صنایع کاشی و سرامیک خام فروشی و بهره‌وری پایین در معادن پرت منابع به دلیل بکارگیری روش‌های نامناسب استخراج بویژه در استخراج سنگ‌های تزئینی تبدیل یزد به مرکز جذب نیروی کار ساده و بی‌سواد توسعه ناپایدار و عدم توجه به پیامدهای اجتماعی، فرهنگی و زیست محیطی فعالیت‌ها و توسعه صنعتی	اقتصاد	۶
عدم صرفه مالی برداشت محصولات به روش سنتی تخریب مراتع منطقه و در نتیجه افزایش تلفات دام منطقه	کشاورزی و دامپروری	۷
سهم اندک پارک علم و فناوری یزد در اقتصاد دانش بنیان عدم تجاری سازی صنعت نساجی و صنایع کوچک دستی خطر نابودی علم و فناوری ساخت قنات	علم و فناوری	۸

جدول ۸. مسائل و چالش‌های استان فارس در اسناد بالادستی

ردیف	طبقات	هامقوله
۱	اجتماعی و فرهنگی	خالی از سکنه شدن آبادی‌های استان، برهم خوردن تعامل جمعیتی و افزایش فشار جمعیتی در نقاط خاصی از آن واگرایی گروه‌های قومی روند رو به رشد و درصد بالای زنان سرپرست خانوار آمار بالای اعتیاد و ایدز حاشیه نشینی مهاجرت از روستاها به مرکز استان به دلیل تمرکز منابع و امکانات آمار بالای جمعیت ایدز در کشور افزایش آمار زنان تن فروش
۲	گردشگری و میراث فرهنگی	عدم توسعه زیرساختهای گردشگری استان فارس عملکرد جزیره‌ای سازمانهای متولی در حوزه گردشگری مشکلات بافت زنده تاریخی فرسوده در مرکز شهر شیراز تأثیرپذیری گردشگری از مناسبات سیاسی در سطح بین المللی گردشگری فصلی و توزیع نامتعادل گردشگر در طول سال حضور پررنگ کالاهای چینی در رقابت با صنایع دستی کمبود بودجه و اعتبارات مالی در حوزه صنایع دستی تمرکز گردشگری در شهر شیراز

<p>تمرکز توان اداری و مالی بر روی برخی از آثار میراثی و نادیده گرفتن تعداد زیادی از آثار میراث فرهنگی استان ضعف زیرساخت‌های انسانی در حوزه گردشگری عدم هماهنگی زیرساخت‌های حمل و نقل سردرگمی مسافران به دلیل عدم رعایت استانداردهای علائم راهنمایی و تابلوهای راهنمای مسافر گردشگر مساله پارکینگ در اطراف اماکن تاریخی طولانی شدن دوران احداث مترو در شیراز توزیع نامناسب و کمبود اقامتگاه‌های ارزان و رایگان استان در دسترس نبودن آمارهای حوزه گردشگران فرسودگی امنیتی، اقتصادی، بهداشتی، اجتماعی و فرهنگی بافت تاریخی شیراز سکونت مهاجران بدون کارت در بافت تاریخی شیراز نبود انگیزه ساخت و ساز در بافت قدیمی شهر تبدیل خانه‌های تاریخی به انبار زباله‌های بازیافتی و مواد مخدر خطر حیات اجتماعی و فقدان امنیت بافت تاریخی شیراز عدم امکان کمک‌رسانی به بافت تاریخی در زمان بروز حوادث</p>		
<p>خشکسالی و بحران آب عدم توجه به پیامدهای منفی احداث فاز دوم پالایشگاه شیراز آتش سوزی و خودسوزی در طبیعت فارس حفر چاه‌های غیرمجاز و بیشترین آمار فرونشست زمین آسیب خاک به دلیل استفاده بی‌رویه از سموم کشاورزی و کودهای شیمیایی دفن غیراصولی زباله‌های استان ریزگردها به عنوان عامل سوم آلودگی هوای استان فارس خشک شدن تالاب‌ها</p>	محیط زیست	۳
<p>روند کاهشی ارزش افزوده بخش صنعت تعطیلی تعداد زیادی از واحدهای صنعتی کمبود آب در حوزه صنعت کاهش تدریجی سهم اشتغال صنعت، کشاورزی و خدمات استان در کشور نرخ مشارکت پایین تر از سطح ملی نرخ بیکاری بالاتر از سطح ملی بهره‌وری پایین تر از سطح ملی رشد اقتصادی کمتر استان در مقایسه با کشور فرصت‌های شغلی کمتر استان در مقایسه با کشور نرخ بیکاری بالاتر استان در مقایسه با کشور آسیب در زمینه فعالیت اقتصادی زنان هدفگذاری‌های صنعتی فراتر از توان محیطی استان</p>	اقتصاد و صنعت	۴

جدول ۹. مسائل و چالش‌های استان ایلام در اسناد بالادستی

مقوله‌ها	طبقات	ردیف
<p>نرخ بیکاری بالا خصوصا در میان فارغ التحصیلان دانشگاهی نرخ مهاجرت بالا میزان امید به زندگی کمتر از متوسط کشور در میان مردان و زنان ایلام نرخ باسوادی پایین تر از میانگین کشور کاهش تعداد بیمه شدگان اصلی تامین اجتماعی افزایش تعداد خانواده‌های مستمری بگير تحت پوشش سازمان بهزیستی استان ایلام نرخ رشد جمعیتی پایین تر استان نسبت به میانگین کشور طی سالهای ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۵ پایین بودن نرخ شهرنشینی استان نسبت به کشور رتبه ۲۷ شاخص توسعه انسانی در کشور بالا بودن شاخص میانگین سال‌های مورد انتظار تحصیل در استان رتبه چهارم استان در سنجش درصد جمعیت زیر خط فقر شهری قرار گرفتن در رتبه ۲۷م بین استان ها در سنجش نرخ اشتغال ناقص عدم تعادل در پراکنش جمعیت روند کاهش سهم جمعیت از کشور علی رغم افزایش جمعیت استان روند کاهش سهم جمعیت در سنین ۰-۱۴ ساله و افزایش سهم ۱۵-۶۴ ساله</p>	اجتماعی و فرهنگی	۱

<p>تداوم روند مهاجرت از روستاها به شهرها و تداوم روند مهاجرپذیری روند رو به رشد آسیب‌های اجتماعی سرمایه اجتماعی پایین استان تقابل قانون و فرهنگ سنتی طایفه ای</p>		
<p>عدم تناسب ارزش افزوده بخش گردشگری مذهبی با ظرفیت‌های موجود کم توجهی به صنایع دستی استان ایلام پخشایش نامتعادل و تمرکز زیاد عناصر خدماتی پایه، برتر و پشتیبان گردشگری عدم دسترسی مناسب به برخی جاذبه‌های گردشگری به ویژه در نواحی کوهستانی جنوب استان عدم استفاده بهینه از پتانسیل ظرفیت‌های گردشگری مذهبی استان سطح بسیار پایین خدمات در هتل‌ها و واحدهای پذیرایی استان</p>	<p>گردشگری و میراث فرهنگی</p>	<p>۲</p>
<p>عدم توجه به ظرفیت جنگل‌های وسیع بلوط در حوزه اکوتوریسم و توریسم سلامت و توریسم ورزشی آسیب پذیری مناطق حساس محیط زیستی و چشم اندازها و مناطق بکر و زیبای گردشگری استان در صورت تداوم توسعه و بهره‌برداری از معادن و میدان‌های نفت و گاز و سایر منابع طبیعی پدیده گرد و غبار وقوع سیلاب و تخریب جنگل‌ها بهره‌برداری بی رویه از منابع آب زیرزمینی روند تخریب طبیعت</p>	<p>محیط زیست</p>	<p>۳</p>
<p>کم توجهی به احداث واحدهای پنل خورشیدی</p>	<p>انرژی</p>	<p>۴</p>
<p>درآمد سرانه پایین مشارکت اقتصادی استان نسبت به میانگین کشوری به میزان قابل توجهی پایین تر است. رتبه پایین استان ایلام در مقدار نسبت اشتغال در سال‌های ۱۳۹۵-۱۳۹۸ رتبه بالای استان ایلام در نرخ اشتغال ناقص شرایط نامطلوب استان در تولید ناخالص داخلی استان بدون نفت افت سهم بخش صنعت از ارزش افزوده تولیدی استان در بازه ۱۳۹۰-۱۳۹۸ وضعیت نامناسب شاخص محیط عمومی کسب و کار نسبت جمعیت زیر خط فقر شهری برابر با میانگین کشور و جمعیت زیر خط فقر روستایی ۶درصد بالاتر از میانگین کشور وضعیت نامناسب و نامطلوب جمعیت زیر خط فقر شهری ایلام وضعیت نامناسب خانوارهای روستایی ایلام در زمینه خط فقر سهم پایین در تولید ناخالص داخلی (حدود ۰.۶ درصدی) تولید ناخالص استان بدون احتساب بخش نفت، حدود نیم درصد از تولید ناخالص داخلی کشور سهم بخش صنعت در اشتغال استان کمتر از بخش خدمات سهم اندک بخش خدمات استان از تولید ناخالص بخش خدمات کشور (۰.۰۰۶) متناسب علیرغم قابلیت‌های فراوان منطقه ویژه اقتصادی و گمرک بین‌المللی مهران و ظرفیت بالای گردشگری مذهبی رکود فعالیتهای اقتصادی</p>	<p>اقتصاد و صنعت</p>	<p>۵</p>

<p>نفتی بودن صنایع استان کمبود اشتغال موجود در بخش صنعت به نسبت سرمایه‌گذاری‌ها تعطیلی و نیمه فعال بودن بسیاری از واحدهای صنعتی کم رونقی صنایع خرد، کوچک و متوسط نفت و گاز استان روند شدید کاهش میزان اشتغال در بخش صنعت عدم بهره‌مندی مناطق جنوبی و مرکزی استان از شهرک‌ها و نواحی صنعتی خام فروشی مواد استخراج شده از معادن ایلام موانع توسعه بخش معدن ۱۱۶ بازار غیرفعال در زمینه صنایع تبدیلی کشاورزی کم‌توجهی به حمل و نقل باری و لجستیک تعطیل و نیمه تعطیل بودن بسیاری از صنایع عدم توجه به استان در حمایت از رقابت‌پذیری نسبت به استان‌های هم‌جوار و افزایش محرومیت‌های آن وجود پدیده نخست شهری و فاصله زیاد شهر ایلام با سایر شهرها تداوم روند پایینتر بودن سطح رفاه خانوارهای شهری و روستایی تداوم روند نبود کارگاه‌های دارای فناوری بالا در استان تداوم روند موجود در زمینه شکل نگرفتن صنایع با ارزش افزوده بالا دوری از مرکز و ضعیف بودن زیرساخت‌ها و رکود اقتصادی نیمه فعال و تعطیل بودن بسیاری از واحدهای صنعتی چالش‌ها و مشکلات راه اندازی منطقه مشکلات تعاونی‌های مرزنشینان عدم استفاده از ظرفیت بازار عراق در نزدیکی استان</p>		
<p>بهره‌وری پایین بخش کشاورزی در مقایسه با بخش صنعت تکمیل نبودن زنجیره تولید در این استان و فقدان واحد تولید جوجه یک روزه و مرغ مادر افزایش هزینه تولید مرغ به دلیل متحمل شدن هزینه حمل جوجه و تلفات و ... عدم وجود تشکل‌ها و شبکه‌های توسعه یافته در حوزه تامین فرآورده‌ها و گسترش بازار مصرف سهم بسیار پایین تحصیل‌کردگان بخش کشاورزی سنتی بودن کشاورزی و بهره‌وری پایین این بخش سهم بالای کشت دیمی</p>	کشاورزی و دامپروری	۶